

1991 – EN OVERSIGT

Af Leo Kamstrup Olesen

Biskopperne kom i årets løb i fokus i en sådan grad, at noget lignende ikke er set i mange år. Det skyldes ikke mindst, at der blev afviklet bispevalg i både Aalborg og Ribe. Endelig bebudede biskop Ole Bertelsen, at han gik af med udgangen af maj 1992. Men det, som virkelig bragte biskopperne i centrum, var otte kirkelige organisationers henvendelse til dem om, at ordinander, som var modstandere af kvindelige præster skulle kunne få en selvstændig ordination. Denne henvendelse om særordinationer blev især sat i relief, da cand. theol. Martin Jensen ved sin ordination i Ribe domkirke først på efteråret undlod at give hånd til en læsende kvindelig præst.

Ordinationssagen blev et centralt emne ved årets bispevalg og kostede formodentlig domprovst Karsten Nissen Aalborgs bispestol. Endelig fik bisperne megen utak for, at de »i dølgsmål« havde takket nej til at deltage i et helgenjubilæum i Rom.

Ordinationssagen

Kort før jul (1990) sendte otte kirkelige organisationer på højrefløjen (IM, LM, MF, DBI, KFS, FKF, KSBB og Evangelisk Luthersk Missionsforening) en opfordring til biskopperne om at sikre, at ordinander, der har kirkens gamle syn på præstestillingen, ikke mod deres vilje tvinges til at blive ordineret sammen med eller under medvirken af kvindelige kolleger eller sammen med mandlige ordinander og/eller under medvirken af mandlige præster, »der åbenlyst tilkendegiver at ville lære eller leve i modstrid med Bibelen eller bekendelsen«. Man

I fremstillingen bruges – især ved henvisninger – følgende forkortelser: *BeT*, Berlingske Tidende; *DBI*, Dansk Bibelinstitut; *DKt*, Dansk Kirketidende; *FKF*, Fællesskabet Kirkelig Fornylse; *IM*, Indre Mission; *IMH*, Indre Missions hovedbestyrelse; *IMT*, Indre Missions Tidende; *JyPo*, Jyllands-Posten; *KC*, Kirkeligt Centrum; *KD*, Kristeligt Dagblad; *KFS*, Kristeligt Forbund for Studerende; *KM*, kirkeminister(en) eller kirkeministeriet; *KS*, Kirkeligt Samfund; *KSBB*, Kirkelig Samling om Bibel og Bekendelse; *LafM*, Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer; *LM*, Luthersk Mission; *MF*, Menighedsfakultetet; *MrBl*, Menighedsrådenes Blad; *MV*, Missionsvennen; *Pol*, Politiken; *Prf*, Præsteforeningen; *PrfBl*, Præsteforeningens Blad; *sp*, sognepræst; *TF*, Teologisk Forum (månedligt tillæg til KD). Årstal angives kun, hvor der ikke er tale om 1991. Årstal i parentes med sideangivelse henviser til tidligere årsoversigter og går på udgivelsesåret.

finder, at de som deler kirkens gamle syn, siden 1947 »er blevet bragt i en uholdbar og uværdig samvittighedskonflikt omkring præstevielsen«. Hvordan denne samvittighedskonflikt kan løses, overlader organisationerne til biskopperne (KD 15/12-90). På FKF's landskonvent understreger formanden, sp Poul Exner, at det ikke er dansk højkirkeligheds hovedinteresse at være modstandere af kvindelige præster. »Men det er ikke til at komme udenom, at det er på dette punkt, vi tydeligst mærker, at vi er til besvær og helst skal afskrives eller udpeges som spektakelmagere og stridslystne, intolerante og diskriminerende«, men alligevel er de »helhjertet« med i henvendelsen til biskopperne (Re-Formatio 80, jvf. KD 11/5.)

Biskoppernes reaktioner inden nytårsbispemødet. Henvendelsen får biskop Geil til at overveje sin holdning til særordination, som han vist er den eneste, der afholder af »samvittighedsgrunde«. Men han anser det ikke for noget stort problem, idet han kun har haft én særordination ud af 41 ordinationer. Men det gør ham forstemt at se, hvordan hans kolleger bliver omtalt i denne sag. »Min praksis grunder sig i ønsket om at tilgodese en velbegrundet frihed i folkekirken. Men bliver friheden en ny tvang, bliver det svært at ånde frit«. Biskop Herluf Eriksen har ikke problemer i den retning, idet han ikke har haft ordinander, der har givet udtryk for utilfredshed. Desuden har han kun ordineret præster, »som gennem det aflagte præsteløfte har erklæret sig i overensstemmelse med evangelisk-luthersk kristendom«. Thorkild Græsholt »anser vægning ved at modtage ordination sammen med kvindelige ordinander for foragt for vor folkekirkelige ordning«. Enhver, der bliver ansat i Maribo stift, må affinde sig med den sædvanlige ordination i domkirken (jvf. hertil hans diskussion med sp. Jørgen Glenthøj i KD 30/1, 31/1, 7/2 og 14/2). Dog gør han opmærksom på, at han aldrig har mødt en ansøger eller ordinand, der har givet udtryk for, at de havde problemer i den retning. Han har heller ikke nogensinde haft deltagere i ordinationer, der »åbenlyst har tilkendegivet at ville lære eller leve i modstrid med Bibelen eller bekendelsen. Mener nogle af dem bag henvendelsen, at noget sådant har fundet sted i hans stift, beder han dem om at dokumentere det, kan de ikke det, bør de undlade at komme med uspecificerede insinuationer«. Helge Skov og Bertil Wiberg kunne tilslutte sig Græsholts synspunkter (KD 18/12-90), ligeså Ole Bertelsen, der dog tilføjede, »at henvendelsen virker afslørende, fordi den tager monopol på samvittighed og bekendelse«. Kan man ikke lade sig ordinere sammen med en kvinde, »så kan de i virkeligheden heller ikke lade sig ordinere af en biskop, der ordinerer kvinder til præstegerningen, fordi han da lærer i modstrid med samvittighed og

bekendelse«. Henvendelsen er »i sig selv et tegn på et uåndeligt overformynderi. Man går ganske enkelt ud fra, at man har samvittigheden og bekendelsen på sin side, og at ordination af kvinder alene finder sted som en indrømmelse til en moderne sekulariseret ligestillingstankegang. Og det er jo ikke sandt« (KD 19/12-90). Biskop Vincent Lind, skrev i et brev til IM, at han ikke kunne se, at de nuværende forhold påfører »den enkelte uværdige og samvittighedskrænkende vilkår« (KD 28/12-90).

Debat inden nytårsbispemødet. MVs redaktør, Birger Reuss Schmidt finder, at det er en »svaghed ved henvendelsen, at den i så udpræget grad fokuserer på problemet med de kvindelige præster«. Han finder, at problemet med de åbenlyst vantro præster er langt det største. Men han erkender, at »det naturligvis er langt lettere, at »identificere« en præst som kvinde end som vranglærer, men det må ikke få os til at glemme det sidste for det første«. Det problem bliver ikke mindre af, at »ingen af biskopperne vil anerkende, at de har den slags præster indenfor deres stifter, for så burde de jo afskediges« (MV 1990 nr. 24). Således også DBIs formand, sp Finn Kappelgaard ved DBIs årsmøde (KD 22/3). »Måske var (sammenkædningen) taktisk ufiks; men det vil da være åndeligt utroværdigt, om vi forbigår en kvindelig kollega, som aldrig kunne finde på at distancere sig fra dåbsbekendelsen, for så at »give håndslag på fællesskabet« til en nyreligiøs, mandlig kollega!« skriver KFSs generalsekretær, cand. theol. Leif Andersen (dobbeltkronik i KD 7/3 og 11/3, hvor han bl.a. ved navn nævner flere præster, der efter hans opfattelse lærer i modstrid med bekendelsen). Det blev uden tvivl denne sammenkædning, som gjorde, at bisperne tog meget køligt imod henvendelsen. Også blandt nogle af kvindepræstemodstanderne blev denne sammenkædning anset for uheldig for sagen. »Jeg ville for min del aldrig have underskrevet en henvendelse, der satte kvindelige præster og vranglærende præster i samme sætning«, skriver IMs tidligere formand, provst John Ørum Jørgensen. Denne sammenkædning »kunne kun kalde den reaktion frem hos biskopperne, som den gjorde, fordi et »bønsskrift« samtidig blev et »anklageskrift« for ikke at prøve nye kandidater ordentligt« (kronik i KD 2/5).

KDs leder tvivler ikke på, at de ottes ledere har et problem, men finder, at »de i betænkelig grad er på vej til at foreslå noget, der nærmer sig et kirkebrud. En kirke, her den evangelisk-lutherske danske folkekirke kan ikke have to ordinationsformer«. I de 40 år problemet har eksisteret, er det i de fleste tilfælde »blevet løst med forståelse og gensidig respekt. Det er godt, men, må det understreges, ikke nogen embedspligt«, når en biskop ikke har ordineret en modstander af

kvindelige præster sammen med en kvinde. »Men det er et menneskeligt og praktisk hensyn, ikke et principielt. Det ville det derimod være, hvis ordinander kan kræve og forudsætte, at der er præster i folkekirken, som ikke må være til stede som præster ved ordinationshandling-«. (18/12-90).

IMs generalsekretær, Poul Langagergaard, udtaler, at de ottes udspil var et positivt udspil, der havde til hensigt »at samle indenfor folkekirken«, men han oplever biskoppernes svar »som kolossalt splittende« (KD 28/12-90). MFs formand cand. theol. Erik Bang og DBIs formand, sp Finn Kappelgaard var meget skuffede over biskoppernes første reaktion og satte deres lid til en mere officiel reaktion fra dem. Bang mener, at der er tendens til, at »kvindelige præster og vranglærende præster næsten betragtes som en trosbekendelse«. Kappelgaard ser kun spørgsmålet om de kvindelige præster som en lille del af kirkekampen. Han tror, at biskoppernes afvisende holdning vil betyde, at der »bliver pustet til gløderne om udmeldelse af folkekirken«. For nogle vil det være umuligt at lade sig ordinere under de nuværende vilkår, mener han. DBIs bestyrelse er ikke enig i disse spørgsmål, men »vi mener stadig, at vi har en opgave i folkekirken« (KD 19/12-90).

Pastor Paul Honoré skriver, at der må siges et kraftigt nej til de otte. »Der må være grænser for den mistænksomhed og mulige kætterjagt, der kan slippes løs i vores kirke« (KD 21/12-90). »Den respekt, I forlanger for jeres bibelsyn... berettiger ikke til at nedgøre andres opfattelse og slet ikke til under ét at sjofle landets kvindelige præster«, skriver studielektor Verner Bruhn (DKt 1990, 403, jvf. KD 22/12-90).

»Hvordan kan I overhovedet få det over jeres samvittighed at blive ordineret af en biskop i den danske folkekirke?« spørger sp Jens Kvist (KD 28/12-90, jvf. sp Jørgen Sejergaard i KD 10/1, Poul Dam i KD 18/1 og biskop Bertelsen ovenfor). Grunden til, at man overhovedet kan finde på at stille dette spørgsmål, er, at man ikke kender sin kirkehistorie, svarer sp Olav Fog med en henvisning til Augustana art. 8. »Heller ikke en biskops eventuelle kætterske mening eller handlinger gør hans ordinationer ugyldige, så længe de er udført på det rette ordinationsgrundlag. Derfor kan modstandere af kvindepræsteordningen godt bruge de nuværende biskopper. Alligevel ville vi da meget gerne have mindst én biskop af vor observans, enten i ordinært bispeembede eller i et ekstraordinært vicebispeembede. Det ville jo heller ikke være et urimeligt ønske!« (KD 24/1). Sp Bent Honoré finder, at det er et problem, at biskopperne med deres holdning offentligt har vist, »at de ikke vil være biskopper for det bekendelsestro mindretal i kirken« (KD 18/3 = KD 3/4).

Nytårsbispemødet. Inden biskopperne holdt deres traditionelle nytårsbispemøde, kom der en ny henvendelse fra de otte, hvor man anførte, at fordi deres første henvendelse »ikke var blevet opfattet, som vi havde ønsket det«, fandt man det nyttigt med en samtale mellem repræsentanter fra de otte og et bispeudvalg (KD 4/1). Biskopperne var meget hurtige til at svare, at man ikke ønskede at mødes med repræsentanter for de otte. I et brev til IMs formand, afsendt allerede mens bispemødet var i gang, skrev Helge Skov, at bisperne udmærket havde forstået indholdet i den første henvendelse, men »vi tager afstand fra de teologiske og kirkelige holdninger, der er indeholdt deri. Hvis De desuagtet fortsat ønsker at uddybe Deres synspunkter, imødeser vi en skriftlig redegørelse, hvorefter vi vil tage stilling til, hvorvidt der er grundlag for yderligere mundtlig uddybning« (KD 5/1).

Debat i foråret og sommeren. IMs formand, K. Lindhardt Jensen, er skuffet over biskopperne og forstår ikke deres afslag, »for de otte repræsenterer dog en god del af det bekendelsestro kirkefolk«. Vi ville med vores henvendelse give »et bidrag til at løse et problem i vores kirke – det modsatte af kirkekamp«. Han »finder biskoppernes holdning unødigt skarp – der har jo faktisk fundet særordination sted. Vi ville gerne, at der blev skabt lidt klarere linier, så kandidaterne i forvejen kendte biskoppernes stilling«. »Der er ikke tale om, at tage frihed fra kvindelige præster, men om respekt for mennesker«, som har skriftens gamle syn på det spørgsmål (KD 8/1). »Kirkens biskopper har det største ansvar for, at der findes en værdig løsning ved præsteordinationer«, sagde IMs formand på årsmødet (KD 15/6).

Sagen drejer sig i virkeligheden om afskaffelse af det, som i kirkeretten siden reformationen har heddet »jus divinum«, »den guddommelige ret i folkekirken«, mener Glenthøj (KD 30/1). Biskopperne »gør i praksis tilhængerne af kirkens gamle tro og lære retsløse«, mener sp Hartvig Wagner (KD 13/2). Domprovst Søren Lodberg Hvas finder det »urimeligt at gøre spørgsmålet om kvindelige præster til et bekendelsesspørgsmål« (kronik i KD 30/4).

Poul Dam glæder sig over biskoppernes hurtige og kontante reaktion på denne henvendelse, som han finder lidet konsekvent. For hvordan kan man affinde sig med »at lade sig ordinere af en af vore biskopper, der jo alle regelmæssigt gør sig skyldige i« den påståede »ulydighed« imod Bibelen og bekendelsen. »Hvis de (otte) ikke er utroligt naive, havde henvendelsen helt andre formål: Måske det at lægge op til en kirkekamp, som kunne give de pågældende mulighed for at operere med påstande om en intolerant folkekirke, som de for samvittighedens skyld må frigøre sig fra. Det er i denne sammenhæng ikke uinteressant,

at Langagergaard nu påstår, at det er biskopperne, der splitter!« (KD (8/1, jvf. ovenfor). Havde biskopperne ikke givet et klart og utvetydigt svar, så »ville vi have fået to slags præster i den danske folkekirke«, fastslår provst, dr. theol. Poul Nepper Christensen. Havde Prf's hovedbestyrelse tænkt lige så klart, var det udvalg, der fik til opgave at lave et sæt kollegiale samarbejdsregler, aldrig blevet nedsat, mener han (KD 26/2).

Sp, lic. theol. Jørgen Glenthøj mener, at biskopperne med deres usaglige svar fører an i hetzen mod højrefløjen, hvilket vil bevirke, at mange vil få øjnene op for, »at der står en uundgåelig kamp i folkekirken mellem to kirkesyn: Skal folkekirken være »folkets kirke« eller skal den være »Guds kirke i folket?« (KD 12/1). Der er tale om kirkekamp, mener sp Olav Fog, det har der været siden 1947, hvor vedtagelsen af loven var en skismatisk handling. Siden da har der været et brud på embedsfællesskabet, men det har i den forløbne tid vist sig, at det ikke behøver at føre til et brud på kirkefællesskabet (KD 24/1). Præstehøjskolens rektor, Niels Thomsen, kalder Fogs skrivelser for store ord uden dækning. »I mere end 40 år har modstanderne de facto anerkendt, at der er kvindelige præster i den danske folkekirke«. Og når Fog kan proklamere, at brud på embedsfællesskabet ikke er brud på kirkefællesskabet, »så forstår jeg ikke en brik af de høj Kirkeliges embedssyn. Hvis ikke embedet er af afgørende betydning for kirken, hvorfor i al verden går Olav Fog så højt op i spørgsmålet om ordination?« Thomsen kan med en henvisning til Norge og til de kollegiale samarbejdsregler med kvindelige præster, som Prf har udarbejdet – endda med det høj Kirkelige medlem af Prf's bestyrelse, Hans Olav Okkels' underskrift – anbefale, at biskopperne forsøger at praktisere så fleksible ordninger som muligt. »Men hvis det skal være en ret, at man kan fritages for at blive ordineret sammen med kvinder, så er det kirkebrud, og det skal man ikke spøge med« (KD 4/2).

Naturligvis blev Paulus draget frem som argument for de ottes syn. Bl.a. havde sp Hartvig Wagner et langt indlæg i KD (31/1). Men det eneste virkelig markante indlæg i den henseende kom fra universitetslektor Sigfred Pedersen i et meget langt og velskrevet indlæg i PrfBl. Her slår han fast: »Paulus har naturligvis aldrig skrevet – hverken generelt eller konkret – at kvinder ikke kunne blive præster i konsekvens af deres køn«. Han afviser blankt, »at afgørelsen af, hvorvidt Paulus har været imod kvindelige præster eller ikke, er et spørgsmål om personlig fortolkning, hvorfor det ene synspunkt kan være lige så rigtigt som det andet. Det er naturligvis noget sludder. Paulus kan ikke have været både for og imod!« Han opfordrer modstanderne til at afgøre sig

for frikirke-dannelse (PrfBl 213ff., jvf. JyPo 27/9. Replik af sp Knud Christensen PrfBl 346f. = DKt 409f. = Re-Formatio 1992,40f., jvf. sp Lars Holm i DKt 371 og lærer ved MF Asger Chr. Højlund smst. 408f.).

Sp C.C. Jessen mener, at de ottes henvendelse til biskopperne bør besvares ordentligt. »Hvis de spørgende er hildede i fejltagelser og fordomme, måske i forkert og uluthersk teologi, så må de retledes af biskopperne. Hvis de ydermere anfægtes af den kirkelige praksis og det, som benævnes den folkekirkelige orden, så må biskopperne hjælpe dem på den rette vej, inden problemerne vokser sig så store, at det ikke længere lader sig gøre«. Han fortsætter: »Jeg tror, at vi alle i kirken ville have glæde af, om et par af biskopperne tog en samtale« med nogle af personerne bag henvendelsen (KD 22/1). Kirkeligt Forbunds formand, sp Vagn Laursen sagde på årsmødet, at det ikke var klogt, at biskopperne »blankt – og nok så arrogant« afviste de ottes henvendelse (KD 6/9).

IMs holdning. Da IMH var blandt de otte, gav det også dønninger i IMs samfund ud over landet. Først på året forsøgte en lille gruppe IM-folk udenfor menighedsrådet i Hedensted at hindre, at en kvindelig ansøger blev udnævnt til præst ved at henvise til menighedsrådslovens mindretalsparagraf. Nu kom henvendelsen først til KM, efter at Inge-lise Skole Christensen var ansat. Derpå besluttede IMs samfundsbestyrelse i Hedensted, at hun ikke måtte tale i Missionshuset. Dette betød, at hendes kollega P. H. Katballe, der anså sig selv for at være missionspræst, offentliggjorde, at han heller ikke ville tale i missionshuset. Hans beslutning sendte noget nær en chokbølge igennem sognet. »Det er ikke en strid mellem IM og Folkekirken, men en strid inden for IM«, udtalte han (KD 13/2, 22/2). I en dobbeltkronik i KD (27. og 28/2) skriver han: »IM har stillet samfundene frit angående samarbejde med kvindelige præster, men stadig er afstandtagen IMs officielle standpunkt. Herved prøver IM, set med mine øjne at forene et superhøjkirkeligt præsteembedssyn med det lavkirkelige syn, der begrunder IMs eksistens«. Han mener, at mange af IMs venner står uforstående overfor IMHs holdning til kvindelige præster. »Er det nødvendigt for IM at have et officielt syn på denne sag?« spørger han. Ja, svarer IMs formand sp K. Lindhardt Jensen: IMH »følger den gamle kirkeskik, at vi ikke forlader et ståsted, som har dannet basis for enhed i bevægelsen og går til et nyt, før der er enighed herom. Derfor er kirkens gamle syn stadig IMs officielle«. Det betyder, at der ikke kan bruges kvindelige præster ved arrangementer, hvor IMH har ansvaret (KD 6/3).

IMs tidligere formand, provst John Ørum Jørgensen skriver, at han

for første gang for 20 år siden gjorde sig til talsmand for, »at IM måtte acceptere, at her var der en befæstning, der var faldet og aldrig kunne rejses igen, hvorfor kræfterne burde sættes ind på andre befæstningsværker«. Han ser det som et problem, at »en række sogne, der naturligt skulle have haft en IM-præst, i stedet vælger en præst af en helt anden observans, fordi man ikke vil have en præst, der er modstander af kvindelige præster«. »Hvordan kommer vi videre?« spørger han. »Det gør vi ikke ved diskussion, men ved gensidig respekt, og her må vore biskopper med ind i billedet«. (kronik i KD 2/5, således også Kirkeligt Forbunds formand, sp Vagn Laursen i KD 6/9).

Uddybende redegørelse fra de otte. Først på sommeren (18/6 – offentliggjort i KD 3/8) sendte de otte en uddybende redegørelse til biskopperne, hvor man skrev: »Vi formoder, at vi ligger på linje med biskopperne, når vi eksempelvis mener, at åbenlyse tilhængere af reinkarnationslære og registrerede i homofilt partnerskab ikke bør bruges som læsere og dermed tillige som håndspålæggere ved en ordinationshandling«. Desuden henviser man til, at Prf's ligestillingsudvalg har erkendt nødvendigheden af kollegiale »færdselsregler« i det daglige, og man beder kun om »den samme frihed i forbindelse med ordinationen« (jvf. sp Hans Olav Okkels i DKt 6f. og sp Mary Holm Larsens replik i DKt 28). »Frihed har de da, både til at blive i folkekirken, på dens betingelser, og til at forlade den«, skriver sp Lars Holm (DKt 243). De biskopper, der udtalte sig om redegørelsen, så ikke noget egentligt nyt i den. »Brevet er nok lidt nyt i formen, ved at man nu skriver, at de kvindelige præster ikke længere sættes på linje med vranglærende«, udtaler biskop Eriksen. Geil, der ikke deltog i nytårsbispemødet, »noterer med tilpashed, at tonen er mere dæmpet i det nye brev«. Men der var enighed om, at det først skulle drøftes på næste bispemøde i oktober, hvorvidt man skulle mødes med repræsentanter for de otte. LMs generalsekretær, cand. theol. Leif Rasmussen, håber stadig på en samtale med biskopperne, og noterer sig med glæde, at ingen af dem endnu har sagt nej til en sådan (KD 6. og 8/8, MV nr. 15).

Ordinand nægter at give håndslag. Da Cand. theol. Martin Jensen blev ordineret i Ribe domkirke (11/9) af biskop Helge Skov, undlod han at give håndslag til sp. Marianne Østergaard Petersen, læsende præst ved ordinationen, der havde passet hans nye sogn under vakan-cen. Hans vægning betød, at enkelte andre præster også undlod at give ham håndslag, bl.a. en anden læsende præst, provst Svend Ebbe Jakobsen. Ordinanden havde gentagne gange fået at vide af biskoppen, at det ville være i modstrid med ordinationsritualet ikke at give hånd til alle de læsende præster.

Det er første gang, en modstander af kvindelige præster har markeret sin modstand på denne måde, skrev KDs Jyllands-redaktør, Bent Kragelund (KD 13/9). Det er ikke rigtigt, hævder sp Glenthøj, idet han anklager Kragelund for ikke at have undersøgt sagen ordentlig: »Først overlod biskop Johs. W. Jacobsen ordinationen af pastor Frank Nør i Johanneskirken i Herning til Biskop Chr. Baun. Siden er forbigåelse ved håndslaget sket i Skt. Lukas kirke i Århus, i Helsingør domkirke og i Københavns domkirke...I alle tilfælde under biskoppens erkendelse af, at der ikke skete noget, der kunne skrides ind imod« (KD 18/9). Der er den meget væsentlige forskel på de tilfælde, som Glenthøj nævner, og forholdet i Ribe, at her er det en af de fire læsende præster, der blev nægtet håndslag, nævner Kragelund (KD 21/9). Derudover udspandt der sig en meget voldsom diskussion mellem dem om Glenthøjs rolle, dengang IMs nuværende generalsekretær, Poul Langagergaard, blev ordineret af biskop Henning Høirup i 1977 i Skt. Lukas kirke i Århus. Med biskop Høirups erindringsbog (»Så nær og dog så fjern«, der udkommer om kort tid) som kilde, anfører Kragelund, at Glenthøj spillede en tankevækkende rolle ved denne ordination. Da Glenthøj opdagede en kvindelig præst i processionen, skikkede han bud til biskoppen om, at der ikke måtte være kvindelige præster i processionen. Men han fik den besked af biskoppen, at gudstjenesten er offentlig og åben for alle både med og uden præstekjole. »Hvis ordinanden eller andre ikke kan acceptere dette, er det dem, der må gå«. Ingen gik! Da Langagergaard nåede den kvindelige præst, vendte han demonstrativt ryggen til hende. »Er det ukorrekt, at Glenthøj var medvirkende årsag til denne oplevelse« og flere andre af samme slags? spørger Kragelund. Han spørger videre: »Er hændelsen i Ribe domkirke – som var anderledes end alle andre hændelser i denne forbindelse – en bevidst støtte, en slags spydspids for de otte organisationer, der vil have en særlig ordination?« (KD 21/9). Glenthøj kan imidlertid ikke godkende Kragelunds fremstilling af hændelsesforløbet, der bygger på biskop Høirups erindringer (afsnittet offentliggjort i KD 1/10). Glenthøj holder KD og Høirups forlægger (Poul Kristensen, Herning) ansvarlig for at udbrede denne ærekrænkende usandhed om ham. Et udførligt referat af hændelsen, som han (Glenthøj) udfærdigede, og som blev godkendt af Langagergaard umiddelbart efter ordinationen, viser et andet hændelsesforløb (KD 5/10). »Nu ved jeg som historiker, at gamle mænd ikke sjældent bruger deres erindringer til at afreagere deres nederlag ved at tilføje deres modstandere en grov eftertackling i form af en lille, giftig drejning i skildringen af det passerede«. Og denne ordination i »Århus var et nederlag for biskop Høirup derved, at det blev bevist, at han

ikke kunne stille sit embedes myndighed med sanktioner bag noget pålæg om håndslag, al den stund ordinandens standpunkt og handlemåde har uomtvistelig hjemstedsret i folkekirken« (KD 1/10). Kragelund fastholder, at han »har ubetinget tillid til Høirups« fremstilling af sagen. Dog giver det ham »ingen grund til at mene, at Glenthøj lyver. Hans referat af forløbet har dog kun værdi for ham selv. Det er en subjektiv gengivelse af, hvordan han opfattede forløbet af ordinationen« (KD 12/10).

Det blev nævnt, at omkring halvdelen af de deltagende ved ordinationsgudstjenesten i Ribe var højkirkelige eller havde tilhørsforhold til MF i Århus (KD 13/9), mens mere end to trediedele af præsteprocessionen kom fra samme fløj (provst Jakobsen i JyPo 23/9). Martin Jensen betegnede det som åndelig tvang, såfremt han skulle »give håndslag på tjenestefællesskab med en kvindelig præst« (KD 13/9).

KDs leder mener, at den triste historie fra Ribe domkirke bekræfter, at det for det kirkelige fællesskab ville være en uholdbar løsning, hvis biskopperne følger de ottes ønsker. Samtidig finder bladet, at det var en unødigt provokation, at den eneste tilstedeværende – den læsende – kvindelige præst, af sp Søren Krarup blev bedt om at medvirke ved altergangen, og derved tvinge ordinanden og hans familie til at modtage nadveren af hende. »Man burde have holdt sig for god til at bruge den sakramentale handling til en teologisk og kirkepolitisk manifestation« (14/9, jvf. sp Jens Kvist replik KD 1/10). Dette forhold kalder sp Carl F. Behrens for magtmisbrug fra Søren Krarups side, der som sp ved domkirken forestod den side af ordinationsgudstjenesten (JyPo 18/9 = KD 20/9). Tarveligt af Krarup siger sp Erik H. Bennetzen (JyPo 19/9). Må være ment som »en provokation«, skriver sp Gerda G. Melchiorson (KD 20/9, jvf. K. Lindhardt Jensen i KD 7/10). Det er ikke sandt, at Krarup først bad den kvindelige præst om at hjælpe sig ved altergangen, *efter* at Martin Jensen havde nægtet at give hende håndslag, skriver provst Jakobsen. Han har selv hørt Krarup spørge hende *før* ordinationsgudstjenesten (JyPo 23/9).

Martin Jensen hævdede, at biskop Skov i flere vidners nærværelse havde stillet ham i udsigt, at han ville få en ordination, han ikke kunne være ked af. Bl.a. skulle Skov have sagt, at det formodentlig ville blive Martin Jensens provst, Hans Særkjær, der skulle bistå ved altergangen. Dette afviser Skov at have givet udtryk for (KD 13/9). Tværtimod udtaler Skov, at Martin Jensens optræden er uhørt. Han kan vente at få en kraftig skriftlig irrettesættelse af biskoppen (JyPo 14/9). Derimod er det biskoppen selv, der efter NT fortjener en kraftig tilrettevisning. Der er tale om direkte chikane fra biskoppens side, og det er ikke

ordinanden, der provokerer, udtaler sp Bennetzen (JyPo 19/9, således også MVs redaktør, Birger Reuss Schmidt, MV nr. 18). »Der kan ikke være tvivl om, at det ud fra den ægte kirkeret er en ren tjenesteforseelse, når en biskop således lader ordinanden sætte under slig pression«, mener Glenthøj (KD 18/9). Desuden mener han, at de såkaldte »færdselsregler« synligt slog igennem ved denne ordination, idet »kun den kvindelige præst, som var tjenstligt beordret til at være læser, deltog. Det må fremhæves som en klar tilkendegivelse af vilje til fordragelighed, at andre ikke deltog« (KD 18/9). MFs formand, kommunikationssekretær Erik Bang udtrykte også stor glæde over disse »færdselsregler« på MFs repræsentantskabsmøde (KD 23/9). Det er en usandhed, »når biskoppens udpegning af en kvindelig præst som læser nu betegnes som magtmisbrug eller terror. Han fulgte sin hidtidige sædvane ved ene-ordinationer: At udpege de to konstituerede nabopræster sammen med to provster. Havde han...fravalgt den kvindelige nabopræst, ville det have være et groft overgreb mod hende«, skriver provst Jakobsen (KD 2/10).

Glenthøj citerer fra et notat udarbejdet efter et møde, som biskop Skov havde (15/4) med 3 kvindelige og 3 mandlige præster, hvor man drøftede de såkaldte »færdselsregler«. Notatet, der er underskrevet af Skov, får Glenthøj tilsendt af Skov den 23/9. Heri siges der, at biskop Skov ikke vil love, at han for fremtiden kun vil bruge mandlige læsere. For »jeg ville ved en kommende ordination ikke bruge denne løsning, der tilslører en dybtgående teologisk uenighed, men stille den højkirkelige ordinand frit, hvem han ville undlade at give hånd«. Glenthøj tilføjer, at »hvis dette notat havde været kendt forud for ordinationen, ville alting være forløbet fordrageligt« (KD 1/10). Men Skov kan ikke godkende Glenthøjs fremstilling, for – som han gjorde Glenthøj opmærksom på i det brev, der ledsagede hans fremsendelse af notatet – så er der den meget vigtige forskel på det beskrevne og episoden i Ribe, at her nægtes der håndslag til en af de *læsende* præster. Endvidere uddyber han, hvad baggrunden er for den passage, som Glenthøj citerer fra hans notat. Da sp Jens Jensen fra Burkal blev ordineret (1980), accepterede han, at »ceremonien med håndtryk indskrænkedes til at omfatte de fire læsende præster, der alle var af hankøn«. Det er denne form, han ikke vil bruge fremover til at tilsløre en dybtgående teologisk uenighed. Biskop Skov tilbageviser, at han har krævet af den pågældende ordinand, at han *skulle* hilse på andre end de læsende præster, men dog gjort ham opmærksom på, at det er sædvane at hilse på alle deltagende præster (KD 1/10).

»Episoden i Ribe Domkirke tåler ikke gentagelse. Nu må biskopper-

ne sige stop, så det virkelig kan høres«, skriver provst Jakobsen (JyPo 23/9). Hændelsen i Ribe viser, at biskopperne ikke magter deres opgave, mener sp Alfred Bisgaard Christiansen. »Som biskop burde Helge Skov inden ordinationen have sagt til ordinanden, at enten giver han hånd til samtlige sine præstekolleger, eller også bliver der ingen ordination«. »Det er alt for billigt af biskoppen bagefter at give den nye præst en »skriftlig irettesættelse««, skriver han (KD 7/10). Der er ikke baggrund i præstevielsesritualet for at tillægge håndtrykket en betydning i retning af embedsmæssig anerkendelse eller ikke, mener Præstehøjskolens rektor, Niels Thomsen. Derfor er ordinationen ganske uegnet at lave kirkekamp på (KD 29/10, jvf. universitetslektor Sigfred Pedersen JyPo 27/9, anderledes sp Erik H. Bennetzen KD 29/10 og pastor Henrik Gamst-Pedersen KD 26/9).

Fornyet debat om de ottes henvendelse. Ribe-sagen fik debatten om de ottes henvendelse til biskopperne til at blusse op på ny. På KSs repræsentantskabsmøde gav formanden, provst Finn Riber Jensen, udtryk for, at han ikke håber, »at biskoppernes klare nej til særordination ændres på grund af den forestående udskiftning i bispekredsen (KD 28/9).

Geil var nok den biskop, der fik mest i klemme ved det meget aggressive krav om særordination, og han kom uforvarende til at afsløre, at MF ikke offentliggjorde den fulde årsberetning (KD 11/10). Da Geil havde mødt den opfattelse, at præster, der var blevet ansat i et andet stift end Viborg, bare kunne rejse til Viborg og blive ordineret, finder han det nødvendigt at slå fast, at »sådan er det naturligvis ikke. I Viborg ordineres til Viborg stift«. Desuden ser han sig nødsaget til at begrunde, hvorfor hans forståelse for de »gammekirkelige« er ved at være tyndslidt. »Det kan ikke nytte, man vil føre ordene »Bibel og bekendelse« foran sig som en sådan fane, at man vil frakende ordinerede kvinder og kvinde-ordinerende biskopper, at også vi regner os til at høre hjemme på Bibelens og bekendelsens grund«. Gør man det »har man fra den side i kirkelivet fremmet en splittelse, det kan blive overordentlig vanskeligt at leve med«. Når en af ordførerne for »det gammekirkelige syn« sp Olav Fog (KD 24/1, jvf. ovenfor) kan kalde »ordination af kvinder ugdydig«, og omtale det som »biskoppernes private særstandpunkt«, så bidrager det efter Geils opfattelse ikke til »fremme af samtale og sameksistens«. Det bekymrer ham også at læse, at MFs formand, Erik Bang på repræsentantskabsmødet erklærede: »Vi har i den senere tid oplevet mange tilfælde, hvor kandidater fra MF har valgt en »blød« linje i ordinationssagen. Det er et stort problem for hele kirkens »højrefløj«, når MF-kandidater (der er modstandere af kvinde-

lige præster) lader sig ordinere sammen med kvindelige ordinander, selv om der er mulighed for særordination. Det svækker vor troværdighed. Det fjerner rygdækningen for andre brødre i tjenesten. Det lægger sten i vejen for kommende ordinander. Og det kan vel næppe undgå at få negative konsekvenser for den enkelte helt personligt«.

Da ordene »mulighed for særordination« må gå på Viborg, »berører de mig – og de berører mig ikke rart. Jeg kan ikke læse dem anderledes, end at man prøver at lægge et stykke dårlig samvittighed ind over de kandidater, der med god samvittighed har været ordinander i en fælles-ordination, og som har været det, fordi de ikke oplevede det som tvang, men som konsekvens, når de nu havde valgt at søge embede i en kirke, der regner sine præster for præster uanset køn«, skriver Geil (Kronik i KD 10/10, jvf. Glenthøjs replik som kronik i KD 21/10).

Geils kronik vakte mest opsigt ved det faktum, at det citerede afsnit af Bangs årsberetning var luget fra i den version, som var udleveret til pressen. Så Geils oplysninger fik KD til at skrive i en overskrift: »MFs ledelse har ikke styr på kandidaterne«. Erik Bang kunne oplyse, at det havde været sædvane gennem 10 år, at der forelå to udgaver af beretningen, hvoraf den ene kun var til internt brug. Grunden til, at Geil var kommet i besiddelse af det »forbudte« eksemplar, var, at han havde lånt det af en ven, der havde været til stede på årsmødet, og som ikke vidste, at der var to forskellige udgaver af samme (KD 11/10, jvf. KD 24/9).

På bispemødet i Helsingør besluttede biskopperne, at de alligevel ville mødes med repræsentanter fra de otte (JyPo 1/11). På mødet med repræsentanter fra de otte var biskopperne, Ole Bertelsen, Bertil Wi-berg og Johannes Johansen ikke til stede, men de øvrige syv udtalte i en pressemeddelelse, at de »ikke kan fravige princippet om, at den enkelte biskop inden for de gældende love og ritualer afgør, hvorledes ordinationshandlingen skal forløbe ... Vi er enige om, at vægring ved at give håndslag ved ordinationen er uantagelig, fordi en sådan vægring er et brud på ritualen«. IMs generalsekretær, Poul Langagergaard, der deltog i mødet som repræsentant for de otte, erklærede, at han ikke var skuffet over udtalelsen, men lagde vægt på, at det havde været et positivt samvær i en god og fordragelig atmosfære. Han udtalte, at han i princippet var enig med biskopperne (KD 15. og 16/11, JyPo 18/11). IMs formand Lindhardt Jensen gav udtryk for, at »mødet havde karakter af et foretræde. Det var altså ikke en forhandling. Derfor kunne der heller ikke ventes en løsning her« (KD 19/11). Alligevel var det KDs leders opfattelse, at der ikke var tale om en opblødning i biskoppernes holdning. Når biskopperne nu fremhæver, at vægring er brud på ritua-

let, »binder de nærmest de unge teologers samvittigheder«. »At vægre sig ved at give håndtryk er efter biskoppernes opfattelse ikke længere kun en demonstration, men direkte et ritualbrud« (16/11). Biskopperne Geil og Græsholt oplyste, at bisperne ikke havde fastlagt sanktioner i tilfælde af vægring, men intet er ændret i deres holdning (KD 16. og 22/11). Sp Lars Holm fandt det pinligt, at Langagergaard »erklærer sig enig med biskopperne. Så glat burde man ikke have lov at være« (DKt 371, KD 23/11).

Bispevalgene

»Bispevalgenes årti« begyndte med valg af biskop i både Aalborg og Ribe, og de gav anledning til nogle principielle overvejelser om bispevalg.

Allerede i fjor (jvf. 1991, 212f.) rasede valgkampen for fuld kraft både i Aalborg og til dels også i Ribe. Pastor Paul Honoré finder det urimeligt, at bispekandidater skal rakke af sted til – for Aalborgs vedkommende (KD 13/8) – op til 40 valgmøder og gudstjenester. »Lad menighedsrådene arrangere 3-4 møder alt efter stiftets størrelse... hvor bispekandidaterne kan præsentere sig selv, som de nu vil og derefter svare på spørgsmål«. Som det er gået, er der blandet mere kirkepolitik ind i det, end der er ønskeligt, skriver Paul Honoré. Endvidere mener han, bispevalgene i 1991 har tydeliggjort nye brudflader i dansk kirkeliv. De spørgsmål, som kandidaterne har måttet svare på, går helt på tværs af det, de kirkelige partier hidtil har stået for og er blevet kendt for: kvindelige præster, særordination, synet på homoseksualitet og homoseksuel praksis osv. Det har vist sig at »universitetsfolkene og dr. theol.-erne ikke har været de store trækplastre ved bispevalgene. Man ønsker kandidater, der er fortrolige med kirkens hverdag og kommer fra den« (kronik i KD 28/8).

Endnu førend nogle af resultaterne af bispevalgene i år var kendt, skrev sp Johs. Lind, Esbjerg, at bispevalgene er skæve, idet det især er landsognene med et tyndt befolkningsgrundlag, der vælger biskop. Han havde regnet ud, at der f.eks. i Ribe stift er 88 sogne med under 1000 indbyggere, hvor hvert menighedsrådsmedlem i gennemsnit repræsenterer 98 mennesker. Derimod er der 107 sogne med flere end 1000 indbyggere, hvor hvert medlem i gennemsnit har 357 bag sig. Han konkluderer, at »en bispekandidat må stå sig godt med landbefolkningen, hvis han skal have nogen chance for at blive valgt«. Han opfordrer derfor til, at der vedtages en ny bispevalglov. Og det enkleste ville være at indføre direkte valg, mener han. Han sendte sit forslag til folketingets kirkeudvalg og LafM (KD 1/10).

KM Torben Rechendorff erkender, at der er ulighed i befolkningsunderlaget ved bispevalg, men alligevel er han ikke umiddelbart tilbøjelig til at foreslå en ændring, medmindre der kommer et folkekirkeligt krav. Dog tror han ikke på direkte valg (KD 1/10).

Formanden for LafM, Flemming Kramp er enig med Lind i, at der sker en skævvridning, men han vil ikke give ham ret i, at det fører til valg af reaktionære biskopper (KD 1/10). Men han peger på, at nogle af problemerne omkring bispevalg med flere end to kandidater måske kunne løses med LafMs forslag fra 1975. Her blev der foreslået to afstemninger, hvor kun de to kandidater med det største antal stemmer kunne deltage i anden omgang. Viger man tilbage for to afstemninger, kunne hver stemmeberettiget ved afstemningen afgive både sit primære og sekundære ønske (MrBl 491; således også overlærer Edel Hertz i KD 18/11).

Studielektor Verner Bruhn er enig i problemet, men foreslår en meget radikal løsning: »Lad præsterne vælge biskoppen, det er dem... der tjenstligt og teologisk har kontakt med ham... Forbindelsen mellem menighedsråd og biskop er meget svag« (KD 7/10). Endnu mere radikal var professor dr. theol. Svend Holm-Nielsen, der sagde, at vi i disse sparetider helt kunne undvære biskopper, fordi han mente, »at bispedømmet er en overflødig udvækst på den danske folkekirke«. Deres administrative arbejde kunne nok udføres bedre af andre. Om deres tilsynspligt siger han: »Ja, den har de måske; men så varetager de den dårligt – nogle af dem i al fald!« »Der var engang, da bisper blev udnævnt blandt teologiske sværvægtere, som havde forudsætninger for at håndhæve luthersk reformatorisk kristendom«. Som det er nu, skal bispekandidater kunne markesføres i medierne. Til det kan man jo med fordel søge hjælp af et reklamebureau. Skal det blive muligt igen at få biskopper uden markedsføring, må vi »vende tilbage til, at en biskop udnævnes ovenfra« (DKt 276f., jvf. KD 19/9). Hertil replicerer biskop Vincent Lind – der kan sin kirkehistorie, »at de danske biskopper springer lige ud af reformationen«, selv om de i nogle år blev kaldt superintendenter. Han bemærker i øvrigt, at Holm-Nielsen fremfører »sit synspunkt i et af vore medier og just som »markedsføring« af en »sværvægter« i en bispevalgsperiode! (han må vel mene professor, dr. theol. Theodor Jørgensen som bispekandidat i København (DKt 317f., KD 15/10).

Aalborg stift

Bispevalget blev udskrevet den 1/5, og da fristen for opstilling af kandidater udløb den 26/6, var der opstillet to kandidater: domprovsterne

Søren Lodberg Hvas, Haderslev og Karsten Nissen, Viborg. Det var bemærkelsesværdigt, at der ikke kom en grundtvigsk kandidat. Derimod tilkendegav grundtvigianerne, at de ville støtte Hvas. Denne blev også støttet af IM-kredse og af ledere i de kirkelige børne- og ungdomsorganisationer samt af folk uden tilknytning til de kirkelige retninger. Nissen blev støttet af de samme bortset fra grundtvigianerne. Til gengæld fik han støtte af Socialdemokratiet. Det var dog ret tydeligt, at missionsfolkene stod delt, og det var højrefløjen, der støttede Nissen (KD 19/4, 27/6). Det faktum, at grundtvigianerne opstiller den missionsmand, der var biskop Helge Skovs modkandidat ved bispevalget i Ribe i 1980, kalder journalist Connie Hedegaard for et »mudret billede«, af bispevalget i Aalborg. Begges baglande har svært ved at forklare forskellene mellem kandidaterne. Tidligere tiders så faste skel mellem de kirkelige fløje er under hastig nedbrydning i hvert fald i Aalborg stift (BeT 17/7, det samme siger provst Knud Schjødt-Pedersen til KD 2/11).

Rigtig valgkamp var der med op til 40 møder og gudstjenester (KD 8/8) for begge kandidater, selv om ingen af dem rigtig brød sig om det. Duelmøder blev det ikke til, fordi Hvas ikke ville, hvilket man var noget fortrønet over i Nissens »lejr«. Den meget kraftige markedsføring af kandidaterne kom måske i negativ forstand til at afgøre valget. Der verserede rygter om, at Nissens bagland havde hyret et professionelt reklamebureau til kampagnen. Disse rygter blev afvist med, at man blot var så heldig at have en professionel PR-mand i hans gruppe. Derimod var der nogle i Nissens gruppe, som mente, at det var Hvas, der havde fået »plantet« denne historie om PR-firmaet i dele af pressen, hvilket Hvas på det skarpeste afviste. Valgkampen, der hidtil havde været fair og sober, viste nu, at »der findes en kirkelig sump, hvor der trives gevækster, som hverken tåler dagens lys eller den friske luft« (KD 23/7). Derimod ved Hvas udmærket, hvor den historie stammer fra, nemlig fra en udtalelse af formanden for Vodskov menighedsråd, direktør Torben Holm til Viborg Stifts Folkeblad den 17/4. Her siger han, at da der er nogle ting, vi gerne vil gøre stiftets menighedsrådsmedlemmer opmærksom på, har vi »ud fra ønsket om, at det sker på en rimeligt professionel måde, hyret et reklamebureau som konsulent«. Denne udtalelse »har vakt opsigt i pressen, og jeg tror gerne, at den er blevet overfortolket. Det er derfor ikke så mærkeligt, at folk i Nissens lejr har fået kolde fødder. Men det er infamt at søge at »redde« fadæsen ved at pålyve mig at have »plantet« historien om PR-firmaet«. Derfor forventede Hvas en uforbeholden undskyldning fra Nissens side (BeT og KD 23/7). Den fik han ikke, for Nissen havde ingen kommen-

tarer, fordi tonen i dette bispevalg hidtil havde været fair og sober. »Det vil jeg gerne medvirke til, at den fortsat er«, sagde han (KD 23/7).

Det faktum, at Nissen bliver støttet både af Socialdemokratiet og den kirkelige højrefløj kan måske betyde, at de 300 socialdemokratiske menighedsrådsmedlemmer i Aalborg, kan komme til at afgøre bispevalget, skrev Connie Hedegaard (BeT 17/7). Nu blev det nok også tilfældet, men ikke helt på denne måde. Derimod blev Socialdemokratiets omklamring af Nissen, vist lidt af en bjørnetjeneste for ham.

Grunden ligger et helt andet sted, nemlig i de otte kirkelige organisationers henvendelse til biskopperne i slutningen af 1990 om at udvirke, at teologiske kandidater, der er modstandere af kvindelige præster, kan få særordination. Det er nok troligt, at det var usikkerheden om Nissens stillingtagen til dette spørgsmål som kommende biskop, der afgjorde, at han tabte bispevalget – i hvert fald, at han tabte så stort, som tilfældet blev.

»Nissens bløde mæle omkring dobbeltordination« skyldes uden tvivl, at han »også skal have stemmer fra IMs højrefløj« (Connie Hedegaard i BeT 17/7). Men da han havde udtalt sig positivt om særordination, »fortalte vi ham, at det kunne vi overhovedet ikke gå ind for. Efter at han blev presset, har han da også været imod« siger det socialdemokratiske menighedsrådsmedlem Henning Asp Poulsen til Connie Hedegaard (BeT 17/7). Organist Niels Henrik Wyke spørger Karsten Nissen, om det forholder sig således (KD 30/7). Nissen svarer nej og forklarer, hvorledes det virkelig forholder sig: »Langt tilbage i opstillingsfasen forud for bispevalget blev jeg af repræsentanter for den såkaldte »højrefløj« spurgt, om jeg...ville tage hensyn« til modstandere af kvindelige præster ved ordination. Med henvisning til »Viborg-ordinationen« svarer han, at det vil han. Men efter de otte organisationers henvendelse, »hvor kvindelige præster slås i hartkorn med ... vranglærere og præster, der lever i modstrid med den bibelske etik ... meddelte jeg (de samme) repræsentanter for »højrefløjen« ... at jeg nu *næppe* (fremhævet her) ville kunne opretholde dette tilsagn«. Senere (11/3) »talte jeg ved et møde for menighedsrådsmedlemmer i Frederikshavn og Sæby provstier ... Her redegjorde jeg for mine vanskeligheder« ved særordinationer. Men da forsamlingen ønskede et klart svar, »gav jeg det svar, at jeg ikke kunne gå ind for særordination. Og siden har jeg fastholdt denne holdning«. Først efter dette møde »forstod jeg, at det ville have været vanskeligt for Socialdemokratiet ... at fastholde støtten til min kandidatur, såfremt jeg havde fastholdt mit oprindelige tilsagn. Jeg var ikke under pres fra Socialdemokratiet i denne sag, men tog selv beslutningen efter den udvikling, jeg har skildret ovenfor«. Nissen skri-

ver desuden, at han telefonisk har gengivet denne beskrivelse for Asp Poulsen, »der er enig i, at det svarer til de faktiske forhold« (KD 30/7), selv om han tilsyneladende har sagt noget andet til Connie Hedegaard.

Også efter denne redegørelse er der dunkle punkter i sagen. Offentligheden er ikke bekendt med, hvornår det omtalte møde med de socialdemokratiske menighedsrådsmedlemmer fandt sted. Det kan også undre, at en af Nissens højrefløjsstøtter, sognepræst Niels Jørgen Kobbensmed-Nielsen så sent som den 30/7 siger til KD, at han er skuffet over Nissens stemningsskift i foråret på dette punkt, men at han dog stadig støtter ham.

Valgkampen sluttede med, at begge kandidater prædikede i domkirken ved en gudstjeneste søndagen før valgmaterialiet blev sendt til menighedsrådene. Lodberg Hvas om formiddagen og Nissen om eftermiddagen. Der kom flest til Hvas' gudstjeneste, mens spørgelysten til gengæld var størst ved den efterfølgende kirkekafe hos Nissen (KD 8/8, 12/8 og 13/8). Valgkampen i Aalborg stift blev en mediebegivenhed og det er »umuligt at gisne om udfaldet« skrev KD i en overskrift (13/8).

Men da stemmerne blev talt op den 2/10, viste det sig, at Lodberg Hvas var valgt til biskop med stor majoritet, idet han fik 1608 stemmer, næsten 70 pct., mens Nissen måtte nøjes med 664, ca. 29 pct. Stemmeprocenten var godt 96 (KD og BeT 3/10).

Søren Lodberg Hvas blev bispeviet i Aalborg domkirke den 15/12 af Københavns biskop, Ole Bertelsen (KD 13/12, KD og BeT 16/12).

Ribe stift

Som nævnt i fjor (1991,213) blev sognepræst Mogens Jensen, Grindsted, opstillet som kandidat på en kirkelig fællesliste, hvis bagland bl.a. er IM og KFUM & K. Først på et stort møde i Varde sidst på vinteren var grundtvigianerne klar med deres kandidat. Det blev provsten for Varde provsti, Niels Holm, hvilket betød, at Ribe ikke i denne omgang ville få landets første kvindelige biskop. Der måtte flere afstemningsrunder til, før provst Holm fik over den nødvendige halvdel af stemmerne (382), mens hans nærmeste konkurrent, nemlig provsten for Skads provsti, Benneth Østergaard Petersen, fik 353 stemmer (KD 23/1 og 9/2). »Der var tilsyneladende ikke noget oplagt bud, og det endte i et nervepirrende udskilningsløb, hvor kandidaterne blev skudt af pinden en for en« (Information 6/8). Da fristen for kandidattilmeldinger udløb den 5/8, var der som ventet kun indleveret de to navne (KD 6/8).

Kandidaterne blev enige om, at medvirke ved fællesmøder arrange-

ret af LafMs distriktsforeninger i stiftet, møder, som ikke måtte kaldes *due/møder*, men *due*møder. Niels Holm gik kun tøvende med til disse møder, »fordi det så let kan få vælgermødekarakter« (KD 9/8). Valgkampen blev meget stilfærdig og var præget af to emner 1. spørgsmålet om særordination af modstandere af kvindelige præster, og 2. spørgsmålet om, hvorvidt man som biskop ville give kollats til praktiserende homofile præster.

På mødet i Højmarkhallen ved Ringkøbing sagde Niels Holm om særordinationer, at »det er da udmærket at være flink og fleksibel. Men det her spørgsmål handler om bispeembedet. Det handler om, at biskoppen i givet fald skal meddele, at kvindelige præster i nogle tilfælde ikke må være læsere«. Gør han det, krænker han de kvindelige præster. Han finder, at det er en tom demonstration, da de samme præster jo skal samarbejde med de samme kvindelige præster dagen efter. Den store uenighed syntes der ikke at være mellem de to om dette spørgsmål. Men Mogens Jensen ville dog være så fleksibel, at han ville undgå kvindelige læsere.

Større uenighed var der om at give kollats til en homofil præst. Om dette sagde Holm: »Her til lands er det sådan, at menighedsrådene indstiller en person, de finder egnet, og som de tror, de kan samarbejde med og komme til at holde af. Som biskop vil jeg ikke blande mig i, hvorledes en person er seksuelt orienteret, når menigheden har talt.« Mogens Jensen kom med en længere redegørelse for sit syn på homoseksualitet, hvor han bl.a. sagde, at han ikke fandt nogen direkte fordømmelse af dette i Bibelen, »men den taler dog om, at mennesket er skabt som mand og kvinde«. Hans redegørelse mandede ud i følgende udtalelse: »Jeg er ikke i stand til at ordinere praktiserende homofile«. (Information 6/8, KD 28/9, JyPo 29/9, jvf. sognepræst Jens Torkild Baks meget kraftige kritik af Mogens Jensen, kronik i Jyske Vestkysten 19/9).

Sognepræst Mogens Jensen blev desuden spurgt om, hvorfor IMs formand, sognepræst K. Lindhardt Jensen, der er præst i Esbjerg, ikke er stiller for ham. Han slog fast, at han ikke var opstillet af IM, men »af personer fra forskellige kirkelige retninger. F.eks. KFUM & K, FDF/FPF, LM, også IM, foruden nogle højkirkelige, ja endog et par grundtvigianere«. »Hvorfor IMs formand ikke er stiller for mig, ved jeg ikke« (KD 28/9, JyPo 29/9).

Mogens Jensen kom i et noget uheldigt lys under valgkampen. Først optrådte han – ifølge programmet – som taler ved en tamilsk vækkel-sesbevægelses møde i Grindsted – en bevægelse med navnet Jesus

Calls, som lover helbredelse gennem bøn. Han oplyste, at han med urette var blevet sat i forbindelse med dette møde. Tværtimod havde han sagt klart nej til at deltage (KD 1/8). Mere kompromitterende var det nok, at han sammen med en kollega i Grindsted havde godkendt afholdelse af meditationsgudstjenester i Grindsted kirke og også selv deltaget i dem som præst. Initiativtagerne er inspireret af den økumeniske Taize-bevægelse i Frankrig. Det centrale led i disse gudstjenester er meditation gennem bibellæsning, bøn og stilhed. Der er ingen prædiken, men nadver med tavs uddeling. Den tredje præst ved kirken og en grundtvigsk gruppe i menighedsrådet var ikke begejstret for dette initiativ og bad derfor biskop Helge Skov om en udtalelse. Mogens Jensen og kollegaen erklærede, at gudstjenesterne ikke afviger fra en evangelisk-luthersk forståelse af kristendommen. Med den erklæring i hånden erklærede Skov klogt, at der ikke skulle foretages yderligere i sagen mod bispekandidatens meditationsgudstjenester. Dog fastslog han, at forkyndelsen er et væsentligt element ved en evangelisk-luthersk gudstjeneste. Meditation skal ikke under enhver form udelukkes, men den skal holdes på plads af det forkyndte ord. Det er Helge Skovs opfattelse, at det, der sker i Grindsted, ikke er i strid med kirkelovene. Dog oplyser han, at han ikke selv kan forlige sig med en gudstjenesteform, som den, der praktiseres i Taize. Kirkens tredje præst, Ole Christensen skriver, at disse »hverdagsgudstjenester virker så fremmedartede i deres indhold og form, at det er et stort spørgsmål, om de er i overensstemmelse med vor lutherske tradition og kristendomsforståelse. Katolske og nyreligiøse forestillinger spiller øjensynlig en rolle« (KD 14. og 19/9). Havde Mogens Jensen på noget tidspunkt en reel chance for at vinde valget, mistede han uden tvivl en hel del stemmer ved det sværmeriske skær, hans accept af dette kastede over ham.

Hans egen tro på, at han vandt valget, har åbenbart ikke været stor, eftersom han søgte den ledige provstestilling efter grundtvigianernes bannerfører, Finn Riber Jensen i Malt provsti. Biskop Skov og KM blev enige om, at provstestillingen først skulle besættes, efter at resultatet af bispevalget forelå (KD 22/10).

Da stemmerne blev talt op den 11/11 viste det sig, at Niels Holm havde vundet stort. Hele 67 pct. af stemmerne (1156) fik han, mens Mogens Jensen måtte nøjes med 548 (33 pct. Dog 5. pct. mere end Nissen i Aalborg). Her nåede stemmeprocenten helt op på 97,4 pct. Niels Holm erklærede, at han ville gøre sit yderste for at fremme den kirkelige frihedslinje (KD 12/11). Mogens Jensen fik ikke den ledige provstestilling i Malt provsti.

Fjorten dage efter (25/11) valgresultatet døde biskop Helge Skov ganske pludselig en lille måned før sin 70 års dag, hvilket betød, at domprovst Povl Kiilerich blev konstitueret som biskop, indtil bispevielsen den 12/1-92, som blev Ole Bertelsens sidste.

Københavns stift

Først på sommeren blev det offentliggjort, at biskop Ole Bertelsen, ville træde tilbage med udgangen af maj 1992. Bispevielsen var allerede fastsat til den 14. juni 1992. Det var ikke en pludselig beslutning. Derimod havde han over for en snæver kreds allerede for længe siden bebudet, at han ville forlade det anstrengende arbejde som biskop for Københavns stift, før han blev 70 (KD 20/6, BeT 21/6).

Selv om der kun var kort tid til bispevalgkamp til rådighed i forhold til årets to øvrige bispevalg, varede det alligevel over to måneder, før den første bispekandidat meldte sig på arenaen, nemlig domprovst Karen Horsens, Roskilde (59 år). Hun blev straks udråbt til Danmarks første kvindelige biskop i medierne (KD 29/8, BeT 30/8). Dagen efter meldte professor, dr. theol. Theodor Jørgensen sig som kandidat (56 år). Han havde sideløbende med sit dogmatikprofessorat ved Københavns Universitet siden 1974 været ulønnet hjælpepræst ved Helligåndskirken (KD 30/8, BeT 30/8).

Provst Hans Lundsteen, Frederiksberg, der selv stod bag Karen Horsens kandidatur, skrev en kronik i KD (4/9) med overskriften: »Den bisp, byen behøver«. Når der skal vælges biskop bliver det helt afgørende, hvad personen står for, »da det vil få afgørende betydning for, hvorledes situationen i København kommer til at blive tacklet.« Han mener, at den person, stiftet har brug for, er en person, der kan gøre op med de sidste 100 års kirkesyn i København, hvor menigheden er den synlige gruppe, som udover kirkegang er kendetegnet af forskellige virksomheder, alle med det indbyggede motiv »at få flere med«; det svarer for så vidt til de såkaldt frie kirkelige organisationers tankesæt. »Det har været generalsekretærernes arbejdssyn: »Vi skal synliggøre kirken«; det har været letforståeligt og slagkraftigt, og det har haft stor gennemslagskraft«. Han mener også, at der er noget, »der tyder på, at den negative virkning af tidligere tiders arbejdsmetoder, i form af et skel, er ved at fortone sig i byboernes bevidsthed«. Han kunne ønske sig, at Københavns biskop kunne blive aflastet for de »traditions-mæssigt mange repræsentative opgaver og formandskaber«, der er knyttet til bestillingen, så der kan blive mere tid til at komme rundt i sognene. Den nye biskop skal kende de københavnske forhold nedefra ved selv

at have været præst i byen i mange år. Og han glæder sig over, at biskoppen igen skal bo midt i byen, »synligt for alt folket. Det har virkelig været en mangel i de sidste år«.

Bag domprovst Horsens stod en bred kreds af grundtvigsk-orienterede præster og menighedsrådsmedlemmer i stiftet, som lagde vægt på, at hun gennem næsten 20 år som præst ved Vor Frelzers kirke var godt kendt med københavnske kirkeforhold. Desuden påpegede man, at hun ville stå for frihedslinjen i det københavnske kirkeliv, som i de sidste 100 år i stor udstrækning var blevet domineret af de kirkelige organisationer. Man brugte udtrykket: »generalsekretærernes kirke« (KD 30/8). På et møde oplyste Karen Horsens, at hun ikke kunne gå ind for et kirkeligt ritual for velsignelse af registrerede partnerskaber. »Oplæg til gudstjenesteordning juni 1991« afviste hun at tage stilling til, idet hun mente, at der kun var tale om en materialesamling og ikke et gudstjeneste forslag. Selv mente hun, at hendes bedste anbefaling som bispekandidat var, at hun på grund af sin alder var til at slippe af med igen. Ligeledes mente hun, at biskopper går for lidt i kirke og derved lader de unge præster i stikken (KD 14/9).

Professor Jørgensen blev opstillet af en bred gruppe af menighedsrådsmedlemmer og ikke mindst støttet af repræsentanter for ungdomsorganisationerne. Gruppen lagde vægt på, at man i ham ville få en dygtig teolog og én, der er interesseret i kirkeretlige problemer. Denne sidste kvalitet fandt man ikke uvæsentlig, når nu Københavns biskop er konsulent for KM. Desuden gjorde man opmærksom på, at det var længe siden, at man havde haft en dr. theol som biskop. Ligeledes var man overbevist om, at han ville give plads for lokal selvbestemmelse i sognene og gøre meget ud af at besøge menighederne. Visitatstanken ville blive genoplivet (KD 30/8).

De palæstinensiske flygtninge i Enghave og Blågårds kirker truede også med at blive et varmt emne i slaget om Københavns bispestol, idet Theodor Jørgensen udtalte til bl.a. TV-avisen, at han fandt det ubegribeligt, at nogle præster kunne påstå, at det spørgsmål skulle kirken som sådan ikke tage sig af. Men da de to øvrige kandidater slet ikke ville udtale sig om spørgsmålet, blev det emne hurtigt forladt.

IMs formand, sp K. Lindhardt Jensen var meget betænkelig ved udsigten til en kvindelig biskop i København. Det vil betyde »yderligere vanskeligheder for de præster og folk i menighederne, som ikke finder, at det er rigtigt med kvindelige præster«. For øjeblikket er han ikke i stand til at »overskue alle konsekvenser, hvis Københavns stift får en kvindelig biskop«. »Det vil gøre det yderligere nødvendigt, at der kommer en samtale i gang med biskopperne, så der kan findes en

ordning, så vi undgår, at samvittighederne krænkes i dette spørgsmål, siger han med henvisning til, at det er, hvad de otte kirkelige organisationer har anmodet om«. Den tidligere KFS-generalsekretær, sognepræst Finn Kappelgaard, Neksø føler sig trist til mode ved udsigten til, at der kan blive valgt en kvinde til biskop. »Det bliver vanskeligt for mig at anerkende en kvindelig biskop som min åndelige overordnede«, siger han (KD 30/8).

Som modtræk mod en kvindelig biskop overvejede sognepræst Ole Skjerbæk Madsen at opstille, men det ville kun blive aktuelt, hvis han ikke risikerede at splitte centrum-højrefløjen i Københavns stift med sin kandidatur, sagde han. Han beskrev sig selv som værende placeret på venstrefløjen af højrefløjen. Efter et møde i Kingos kirke med 60 deltagende præster og menighedsrådsmedlemmer, besluttede han, at han ikke ville kandidere. Dog vedtog man at nedsætte en arbejdsgruppe, der skulle formulere nogle forventninger til en kommende biskop. Ligeledes vedtog man, at man ikke ville tage stilling til, hvem af de foreliggende kandidater, man ville støtte (KD 31/8, 11/9). Dette sidste er bemærkekelsesværdigt i betragtning af, at Erik Norman Svendsen, provst for Københavns Søndre provsti i mellemtiden var blevet opstillet. Det må antages, at han var den af de foreliggende kandidater, der stod denne gruppe nærmest.

Det er nok også tvivlsomt, om Ole Skjerbæk Madsen ville kunne få enstemmig opslutning fra den gruppe, efter at han i sommer skrev i en kronik i KD, at han ikke mente, at Paulus' ord i NT kunne bruges som argumenter imod kvindelige præster. Derimod slog han fast, at modstanden klart lå i traditionen (26/8, jvf. til hans kronik også sp Børge Riisgaard KD 25/5 og journalist Knud Simon Christensen i KD 4/9).

Norman Svendsen blev opstillet af en komité, der lagde vægt på, at man var overbevist om, at han ville blive stiftet »en god leder og tilsynsmand, en fortrinlig kirkelig administrator, menighedsrådene en erfaren vejleder og præsterne en respekteret overordnet og forstående sjælesørger« (KD 4/9). Han havde kun været præst i selve København et års tid. Derimod var han sognepræst i Skovlunde i en årrække. Sit store kendskab til Københavnske forhold har han fået som generalsekretær i Kirkefondet fra 1980 til 1986 og ikke mindst som provst i Søndre provsti – Danmarks største – siden efteråret 1986.

På et møde for menighedsrådsmedlemmer sagde han, at man nok skal være på vagt for, at biskopperne optræder for meget arm i arm. Han beklager den tendens, der har været til, »at bispekollegiet afgør en række sager, uden de for alvor kommer ud til de menighedsrådsmedlemmer, der jo er kirkens egentlige grund«. Han nævnte som eksempel

folkekirkens manglende deltagelse i den økumeniske gudstjeneste i Rom i anledning af 600 års jubilæet for den hellige Birgittas helgenkåring (jvf. nedenfor). Om palæstinenserne kirkeasyl i Enghave og Blågårds kirker ville han ikke udtale sig. »Den sag har to provster og en biskop klaret udmærket, og jeg skal ikke komme med friske tilråb«. Dog gjorde han opmærksom på, at der klart ingen ulovligheder er forbundet med, at palæstinenserne opholder sig i menighedssalen. Og han ville ikke på nogen måde kaste sig ud i en teologisk debat om dette spørgsmål, så længe palæstinenserne stadig var i Blågårds kirke (KD 6/11).

Da bispevalget blev udskrevet (15/10), stod der i opslaget, at den nye biskop skulle bo i bispegården i Nørregade, hvor privatboligen skulle indrettes på 2 sal. Kandidatlister skulle være indleveret senest mandag den 16/12, og der blev kun anmeldt de tre ovennævnte kandidater (KD 7/9, 16/10).

Da resultatet forelå (13/4-92), viste det sig – ikke uventet – at Norman Svendsen fik over halvdelen af stemmerne. Helt præcis 707 stemmer (52,06 pct.), mens Karen Horsens måtte nøjes med 341. Næsten lige så mange – 293 – fik Theodor Jørgensen (KD, Pol og BeT 14/4).

Den 14/6 bliver han bispeviet i Københavns domkirke af biskop Græsholt fra Maribo stift, der har længst anciennitet blandt bisperne.

Ingen dansk repræsentation ved helgenfejring i Rom.

Lørdag den 5/10 blev der afholdt en økumenisk gudstjeneste i Peterskirken, som paven forestod, for at fejre 600 året for Birgittas helgenkåring. Både Sveriges og Finlands ærkebiskop deltog sammen med den norske kirkes primas (KD 8/10, jvf. KD 24/10). Docent, dr. theol. Johannes Aagaard mener at vide, at den danske kirke også blev inviteret. Derfor spørger han, »hvorfors de danske biskopper afviste den fremsendte indbydelse til fælles bøn og gudstjeneste?« (KD 22/10). Aagaard, sekunderet af KDs Peter Lodberg, undrer sig over, at biskopperne ikke har informeret offentligheden om indbydelsen og afslaget (KD 31/10, 5/11, således også dr. theol. Jakob H. Grønbæk i KD 14/11). Når nu biskopperne har svaret nej på folkekirkens vegne, »hvordan stemmer det med, at ingen kan tale og handle »på folkekirkens vegne?«, spørger Aagaard (KD 1/11).

Nu viste det sig, at den danske kirke ikke havde fået en egentlig indbydelse, men kun en forespørgsel (24/4) fra Sveriges ærkebiskop, Bertil Werkström, om, hvorvidt man ville efterkomme en indbydelse. Biskop Ole Bertelsen omtaler »underhåndsforespørgslen« i et brev til de danske biskopper, hvor han bl.a. skriver, at »det er efter min me-

ning ikke specielt naturligt, at også den danske kirke er repræsenteret ved den lejlighed, men jeg kan ikke gå ud fra, at I er enige heri« (KD 5/11). Spørgsmålet synes at være drøftet ganske uformelt i en pause på forårets bispemøde i Askov, hvor hovedsagen havde været spørgsmålet om den nye alterbog, men ikke alle biskopper erindrer drøftelsen. Biskop Geil ville gerne have deltaget, men da den overvejende holdning blandt biskopperne var, at Den danske Folkekirke ikke skulle være repræsenteret, afstod han fra at deltage. Ligeledes havde biskop Christiansen skriftligt givet udtryk for, at vi burde deltage fra dansk side. Biskop Græsholt lægger mindre vægt på den uformelle drøftelse på bispemødet, for der havde været tale om en skriftlig forespørgsel, som ligeledes var blevet skriftlig besvaret før bispemødet (kronik i KD 6/11). I overensstemmelse med den overvejende holdning blandt biskopperne havde biskop Bertelsen i et brev (12/6) til Werkström ladet forstå, at der ikke ville blive tale om dansk folkekirkelig repræsentation (KD 23/10, jvf. 31/10).

På KDs forespørgsel udtaler biskop Lind, at der ikke skal uddrages noget kirkepolitisk i biskopperne holdning. For sit eget vedkommende syntes han ikke, »at der var nogen grund til at deltage i fejringen af en svensk middelalderhelgen« (24/10). Biskop Græsholt mener, at der kan siges meget smukt og rigtigt om Birgitta. »Men hendes helgenkåring interesserer mig ikke – og kan ikke interessere Den danske Folkekirke«. Og da henvendelsen drejede sig om biskoppelig deltagelse, var vi nødt til at tage stilling til den, og det har vi gjort. Og afslaget er bestemt ikke sket i »dølgsmål«, skriver Græsholt (kronik i KD 6/11).

Provst Jørgen Juul, pastor Henrik Gamst-Petersen og fhv. Indienmissionær, Magda Krog føler sig godt tilpas ved, at biskopperne sagde nej. Derimod kan dr. theol. Jakob H. Grønbæk ikke forstå biskoppernes bekymring på kirkens vegne (KD 14/11). Derimod kan den katolske pater Franz Hoyos og en anden dansk katolik ikke forstå, hvorfor biskopperne ikke benyttede denne lejlighed til at videreføre den økumeniske ånd, som paven søgte at inspirere til under sit besøg i Danmark i 1989 (KD 27/11 og 4/12).

Alterbogsforslaget

Siden biskopperne i 1988 besluttede, at de selv – ud fra det foreliggende materiale – ville fremkomme med et alterbogsforslag (jvf. 1989, 272ff.), har der været meget stille om sagen. Nogle efterdønninger kom der dog det følgende år (jvf. 1990, 201f.). Men da biskopperne i begyndelsen af 1991 udsendte et forslag: »Gudstjenesteordning for Den danske Evangeliske-Lutherske Folkekirke. Revideret oplæg. December

1990« til provsterne og en begrænset kreds af særligt interesserede præster, kom der gang i debatten igen. Af biskoppernes følgeskrivelse fremgår det, at man inden den 1/3 kan komme med kommentarer og bemærkninger til forslaget. »Det understeges, at der ikke er tale om en høringsfase, som lægger op til en ny forsøgsperiode eller offentlig debat, men om en intern henvendelse til en særligt interesseret personkreds, før biskopperne afgiver *endeligt svar* (fremhævet her) (professor Christian Thodberg i TF nr. 3).

Denne lukkede »høring« blev meget skarpt kritiseret af adskillige (Thodberg, KD 17/1; TF nr. 3, DKt 70ff.; rektor på Præstehøjskolen, Niels Thomsen PrfBl 76; sp-erne Henning Nielsen og Betty Højgaard Sørensen, PrfBl 140; sp Frede Haubro, KD 27/2; menighedsrådsmedlem Morten Jødal, KD 10/4). Kritikken bevirkede, at biskopperne ombestemte sig, selv om Lindegaard på deres vegne hævdede, at den interne høring kun var første fase. Når den var overstået, ville det reviderede forslag kunne erhverves til kostprisen på bispekontorerne, hvorefter der ville blive en kort offentlig høringsperiode til den 1/11 (KD 27/2, PrfBl 227, DKt 94). Fra biskoppernes side blev der aldrig givet nogen indrømmelse af, at man havde ændret signaler, men sp Tom Andersen Kjær kan oplyse, at den offentlige høring bl.a. er kommet i stand efter pres fra Prf's formand (PrfBl 425). Ligeledes mener han, at »biskopperne under hensyn til de graverende procedurefejl burde undlade (at sende forslaget til autorisation), og dermed fri folkekirken fra at få hastet en ny gudstjenesteordning igennem« (Nyt fra Kirkefondet, nr. 1, 1992, 27f.). Sp Jens Markussen kan heller ikke forstå, »at noget skal autoriseres, som ikke har været afprøvet i Danmark« (KD 6/11). Sp Poul Haahr spørger, hvorfor menigheden ikke må prøvekøre det nye gudstjenesteritual, før det autoriseres? (KD 14/11).

Udover kritikken af selve proceduren, var der tre hovedgrupper af kritikere: 1. De, som fandt, at der var taget for lidt hensyn til liturgikommissionens forslag fra 1985. 2. De, som mente, at biskopperne ved deres revision havde ramt det bedst mulige. 3. De, som mente, at biskopperne med deres alt for løse forslag vil skabe grobund for et gudstjenstligt kaos.

En af de skarpeste kritikere var professor Christian Thodberg, der havde været medlem af liturgikommissionen. Han fandt det problematisk, at biskopperne selv har etableret sig som en liturgisk kommission, der har resulteret i en helt ny bog (KD 17/1). »Dermed er der ikke længere tale om en revision, men om et helt nyt gudstjenesteforslag, der kræver den samme overvejelse og offentlige debat«, som tidligere forslag, mener han. Det, der især gør ham betænkelig ved den valgte

procedure, er, at det nye forslag i hovedsagen fremstår »som en tilbagevenden til meget traditionelle former«. Ligeledes finder han det bemærkelsesværdigt, at biskopperne i modsætning til liturgikommissionen ikke anfører nogen som helst argumentation for det nye forslag (TF nr. 3, jvf. samme i DKt 70ff. og PrfBl 773ff., og Poul Dam i KD 2/9). Netop dette synspunkt tilslutter sp Tom Andersen Kjer sig i en lang og skarp analyse af den liturgiske udvikling i de sidste par hundrede år. Han fastslår, at »biskopperne har afgjort sig – for den liturgiske restauration« (PrfBl 425ff.). Ligeledes sammenligner han alterbogsarbejdet med arbejdet med bibeloversættelsen, som er blevet udført af en række sagkyndige, mens gudstjenesteoplægget derimod er blevet »udført med begrænset sagkundskab til rådighed. Ingen af de biskopper, der har skrevet oplægget under, er videnskabeligt sagkyndige i liturgi« (Nyt fra Kirkefondet, nr. 1, 1992, 27f.).

Provst Morten Øllgaard savner også helt begrundelser i bispernes forslag, derfor kommer han i vildrede, når han vil prøve at finde ud af, hvorfor de gør, som de gør. Derudover har han den alvorlige anke imod forslaget, at det »er et afgørende brud med dansk gudstjenestetradition ved inden for den autoriserede del at opstille en række alternativer, så man kan holde gudstjeneste på et stort antal måder« (PrfBl 286ff.).

Biskop Herluf Eriksen kommer for sin egen del kritikken om manglende begrundelser i forslaget imøde i to kronikker i KD (25. og 26/9), hvor han afviser, at bisperne skulle have »ønsket at etablere sig som en ny liturgikommission. De har derimod ønsket at samle det værdifulde op i de foregående årtiers teologisk-liturgiske tænkning og forsøgspraksis og at forme et forslag præget af både frihed og fasthed og frem for alt at undgå liturgisk anarki og kaos« (25/9, jvf. professor dr. theol. Niels Hylddahls replik som kronik i KD 28/10 og provst Øllgaards replik KD 23/10). Ligeledes skrev biskoppernes liturgiske sekretær, sp Holger Villadsen, nogle artikler som introduktion til forslaget. Han oplyser, at juni-oplægget, hvad angår alternative gudstjenestemuligheder, er blevet strammet betydeligt op i forhold til december-oplægget, men »måske er mulighederne stadigvæk for mange«, anfører han (PrfBl 749ff.; jvf. MrBl 380ff., 428ff., 471ff.). Provst Erik Norman Svendsen gav på et bispevalgsmøde i København udtryk for, at højmesen efter hans opfattelse skal være genkendelig, men han går ind for større liturgisk frihed ved anden-tjenesterne (KD 6/11).

Sp Andreas Davidsen mener, at Thodbergs skarpe kritik »skyder en del over målet«. Han finder det rimeligt, at »biskopperne har sat sig for at gøre status og lægge op til den endelige udgave af den nye alterbog,

der skal komme«. Han kan ikke godtage den fremstilling, »at biskopperne med deres oplæg har fejlet liturgikommissionens arbejde af bordet. Oplægget er mere konservativt end liturgikommissionens betænkning, hvad der nok bl.a. hænger sammen med de indhentede reaktioner fra prøveperioden«. Han glæder sig dog over, at det samtidig er præget af stor valgfrihed (kronik i KD 20/4 = DKt 137ff., hvor hans artikel har overskriften: Tradition og fornyelse). Imod Davidsen, der er tilfreds med, at biskopperne har luget ud i de GT-lige læsestykker, anfører provst Øllgaard, at det i meget høj grad er nødvendigt med tid til fortsat debat om tekstudvælgelse fra såvel GT som NT (PrfBl 649ff., jvf. Davidsen i PrfBl 451ff.).

Sp Thorbjørn Heick glæder sig over alterbogstillægget, som ikke skal autoriseres. Det giver muligheder, hvor der kan opnås enighed mellem præst og menighedsråd, »men selve gudstjenesteordningen ser jeg ingen grund til at rose« (DKt 174f. = KD 8/5).

Domprovst Immanuel Felter er ganske uenig i kritikken af biskopperne. »Tværtimod tjener det biserne til ære, at de har respekteret og fastholdt den traditionelle vesterlandske opdeling af gudstjenesten«. Han mener også, at forslagets store valgfrihed »vil bidrage til dets brugbarhed«. Dog har han dette hjertesuk, at en ny bibeloversættelse ikke automatisk skal medføre ændringer i kirkens liturgi og ritualer. Efter hans mening har kirkens ritualer prioritet frem for de forskellige oversættelser (PrfBl 193ff.). Han finder det urimeligt at »beskyldte biskopperne for selvtaget og egenrådighed. Tværtimod er der taget tilbørligt hensyn til »folkets røst««. (PrfBl 412f.).

KSBB er meget utilfreds med Anna Sophie Seidelins oversættelser af missalekollektterne, som i hendes oversættelse kommer til at udtrykke almenreligiositet (KD 21/10, MV nr. 20), samme synspunkt har FKF's præstekonvent i Københavnsområdet, som dog samtidig glæder sig over, at mange af de højkirkeliges ønsker gennem årene er blevet indoptaget i forslaget (Re-Formatio 1992,25f.). Sp Poul Haahr foreslår, at der ikke autoriseres kollektter af nogen art (KD 14/11).

Folkekirkens økonomi

Den altid standende debat om folkekirkens økonomi fik i årets løb tilført nyt brændstof. Først og fremmest ved biskop Herluf Eriksens forslag om omlægning af folkekirkens økonomi, men også ved fire Viborg-provsters – med domprovst Karsten Nissen i spidsen – forslag i samme retning. Men der har været diskussion i mange år om ændring af statstilskuddet til folkekirken. Allerede i betænkningen om folkekirkens økonomi fra 1982 er man inde på diskussionen, men udvalget

foreslog ikke at ændre på statens tilskud til præstelønninger (KD 12/1). Hovedsigtet i Eriksens forslag er et forsøg på at skelne mellem »forkyndelse« og »mursten«.

Eriksens udgangspunkt er, at mange finder det urimeligt, at staten – dvs. alle skatteydere – bidrager med et millionbeløb til bl.a. præsters og biskoppers løn, altså bidrager til kirkens forkyndelse. Mens man finder det lige så urimeligt, at kirken selv (over kirkeskatten) skal afholde langt de fleste udgifter til restaureringer og vedligeholdelse af kirker samt alle udgifter til kirkegårde og personregistrering. Biskoppen er enig i den fremførte kritik og mener, at »folkekirken står med et stigende troværdighedsproblem netop på dette område« (KD's leder – 12/1 – er enig i, at folkekirken har et troværdighedsproblem). Derfor foreslår han, at der sker den ændring, at folkekirken over landskirkeskatten overtager lønudgiften til al gejstligt personel, mens de andre ovennævnte opgaver overtages af staten i form af bloktilskud til de enkelte stifter (KD 11/1 = DKt 22f.) På et stævne i Århus for menighedsrådsmedlemmer, præster og kirkefunktionærer, sagde biskop Eriksen til forsamlingen på 1500 mennesker, at »Det folkekirkelige liv trues, hvis den gejstlige betjening er for svag. En præst bør ikke være præst for mere end 3000 mennesker«, fastslog han. Samtidigt gjorde han sig til talsmand for, at revisionen af kirkekasserne er for dyr (KD 14/5).

Senere sagde Eriksen i debatten, at der ikke er grund til at tro, at hans forslag vil medføre en ændring af præsters tjenestemandsstatus eller forrykke balancen mellem stat og kirke – som hævdede af sp Lars Holm (DKt 19) – (DKt 43f.). Provst Finn Riber Jensen er ikke enig i, at kirken har et troværdighedsproblem, da forholdet har været således siden grundloven af 1849, uden at det har ført til konflikt. Desuden mener han ikke, at det er realistisk at forestille sig en ændring af byrdefordelingen mellem stat og kirke, »uden at det fremkalder en meget principiel debat om kirke-stat forholdet, og det er ikke let at se, hvor den debat kan føre os hen« (DKt 57f.). Sp Juul Værge mener heller ikke, at Eriksens forslag »er så neutralt i forhold til kirke-stat problematikken, som han selv har ment«, og derfor hører forslaget hjemme i en større sammenhæng (DKt 135ff.). Endvidere finder Riber Jensen ikke, at tanken om bloktilskud er en god idé. Dog mener han, at selve problemstillingen (vanskelighederne ved at få flere præstestillinger), som er anledningen til Eriksens forslag, er reel, dog bør man gå andre veje for at få det løst (DKt 57f., jvf. biskop Olav C. Lindegaard i DKt 84ff.).

Præstehøjskolens rektor, Niels Thomsen, er enig med Eriksen i, at en gennemførelse af hans forslag vil »bidrage til at styrke folkekirkens

troværdighed«. Ligeledes er han overbevist om, at en omlægning efter Eriksens retningslinjer vil forskyde magtforholdet mellem stat og kirke, hvad han finder helt i sin orden, da »folkekirken hidtil ikke har haft nogen selvstændighed«. Da Eriksen giver udtryk for (KD 5/2), at han ikke har forestillet sig, at stiftsøvrighedene eller nye stiftsråd skal fordele bloktilskuddene, spørger Thomsen: »Jamen, hvem skal så?« »Hvis større beslutninger skal henlægges til kirkeligt regie, vil udbyggede kirkelige styringsorganer blive nødvendige«. Der er for ham ingen tvivl om, at »Eriksens forslag trækker en demokratisering med sig« (DKt 68ff., jvf. Lindegaard i DKt 84ff., replik fra Thomsen smst. 103f., duplik fra Lindegaard smst. 142f.)

KM Torben Rechendorff er betænkelig ved at følge Eriksens forslag og pille ved den nuværende byrdefordeling mellem stat og kirke, selv om han er enig i en del af biskoppens synspunkter. Han ser gerne en debat om, hvad folkekirken bruger pengene til (KD 12/1). Såfremt folkekirken har et troværdighedsproblem, »er det ikke skabt af folkekirken, men af grundloven«, gør KM opmærksom på (KD 27/3 = DKt 100ff. = PrfBI 266ff.).

Prf's formand, sp Kjeld Holm, støttede straks Eriksens forslag og efterlyste den nødvendige, moderate politiske vilje fra KM (KD 15/1, jvf. Riber Jensens replik smst 24/1 og Holms duplik smst. 26/1).

Nu kom den politiske vilje fra SF, der fremlagde biskoppens model til folketingsbeslutning som deres eget (KD 30/3). KM afviste det med den begrundelse, at tiden ikke var inde til en økonomisk omlægning (KD 7/3). Formanden for LafM, Flemming Kramp, er bekymret for SFs forslag. Han »afviser ikke på forhånd en omlægning af folkekirkens økonomi, men jeg vil vide, hvad vi får i stedet for det, som vi allerede har. Derfor opfordrer vi KM til at nedsætte en gruppe« til at diskutere alle spørgsmål om dette forhold. KM udtalte, at han intet ønske har om at nedsætte en sådan gruppe (KD 30/3). Alle de øvrige partier i folketinget afviste SFs forslag, da det var til 1. behandling. Men KM bebudede, at han til efteråret vil fremlægge et lovforslag, der i nogen grad vil udligne de store forskelle, der er i den lokale kirkeskat og give menighedsrådene større selvbestemmelse på mange områder. (KD 3/4, jvf. også KMs tale på LafMs årsmøde MrBI 293ff. og KD 5/6). Domprovst Søren Lodberg Hvas er glad for, at forslaget ikke vandt tilslutning i folketinget (kronik i KD 30/4).

I efteråret kom fire provster fra Viborg stift med et forslag, der skulle give sognene et udstrakt selvstyre. En af de fire, domprovst Karsten Nissen, mente ikke, at KMs lovforslag gik vidt nok, selv om det var et skridt i den rigtige retning. Efter forslaget skal sognene

fremover have et bloktilskud fra staten. »Når det kan lade sig gøre på folkeskoleområdet, kan vi vel også i folkekirken«, mener Nissen (KD 30/11, jvf. Viborg Stiftsbog 41ff., jvf. provst Riber Jensen i KD 13/12).

Provsternes forslag blev støttet af flere oppositionspartier (KD 30/11). KM er glad for provsternes forslag og hæfter sig ved, at de ikke stiller krav om flere penge, men foreslår nye måder at administrere pengene på«. Men han gør opmærksom på, at der jo ikke kommer flere penge ved en omlægning til bloktilskud. Skal der frigøres penge fra »mursten« til »kirkeligt arbejde«, må den første betingelse »være en omprioritering af de lokale kirkelige budgetter« (kronik i KD 6/12).

Noget konkret resultat kom der ikke ud af forslagene. Men debatten vil uden tvivl fortsætte i de kommende år.

Forholdet mellem IM og KFUM & KFUK

Siden det formelle samarbejde mellem de to ovennævnte organisationer med repræsentation i hinandens hovedbestyrelser blev afbrudt i 1978 (jvf. 1979,177ff.) har forholdet være spændt. Situationen blev tilspidset i løbet af 1990. Det var især samarbejdet om en lang række efterskoler og højskoler, som gav anledning til gnidninger. Kulminationen kom i efteråret 1991, hvor KFUM & KFUKs fællesbestyrelse afbrød det samarbejde, der har været om de fælles skoler siden 1978.

Den direkte anledning til, at problemerne kom frem nu og med en så voldsom kraft, var, at Midtsjællands Ungdomskole fik godkendt nye vedtægter af direktoratet for folkeoplysning m.v., under kulturministeriet. Disse nye vedtægter nedbragte IMHs pladser i bestyrelsen fra fire til én. IMHs forretningsudvalg svarede hurtigt igen ved med øjeblikkelig virkning af afsætte tre af de fire IM-bestyrelsesmedlemmer, fordi de ikke havde varetaget IMs tarv i skolens bestyrelse. En af de afsatte var fhv. seminarirektor K.F. Brondbjerg (jvf. 1985,256ff.). Formålet med vedtægtsændringerne var at sikre en bredere sammensætning af bestyrelsen, idet der derved blev plads til et medlem udpeget af KFUM & KFUKs fællesbestyrelse. Langagergaard udtalte, at det for IM er et vigtigt klagepunkt, at skolens bestyrelse har søgt at haste ændringerne igennem. Efterskoleforstander C. J. Gräs fastslår, at efterskolen ikke var forpligtet på samarbejdsaftalen fra 1980 mellem IM, KFUM & KFUK og skolerne, idet denne aftale kun gælder for nyoprettede skoler (KD 31/1. Aftalen er aftrykt i KD 26/1).

Med en henvisning til ovennævnte samarbejdsaftale fastslår IMH, at skoler, der ønsker at kalde sig for en IM-skole, skal have en formel godkendelse fra IMH (KD 28/11, 29/11).

De af IMH nyudpegede medlemmer fik ikke adgang til skolens be-

styrelsesmøder. IM forelagde sagen for ovennævnte direktorat, som resolverede, at de »afsatte« medlemmer var valgt for en fireårig periode, hvilket betød, at IMH ikke uden videre kunne afsætte dem. Da direktoratet senere stadfæstede de nye vedtægter, truede IMH med en retssag for at få skolens bestyrelse til at ændre vedtægterne, fordi der efter IMs opfattelse er tale om meget radikale ændringer bl.a. af skolens formål. IMs advokat hævder, at det skete skal ses på baggrund af, »at der i dag eksisterer en væsentlig kirkepolitisk uoverensstemmelse mellem KFUM & KFUK i Danmark og IM« (KD 31/3-90). IM opgav dog at føre en retssag imod direktoratet for godkendelsen af vedtægterne med begrundelsen, at det også ville medføre, at man skulle føre retssag mod sine egne repræsentanter i bestyrelsen. Det betød dog ikke, at IM lod fem og syv være lige. Derimod fik efterskolen besked om, at den ikke længere måtte markedsføre sig som en IM-efterskole, fordi den har vist IM mistillid (KD 26/1, 28/1, 12/2).

Senere ændrede Haslev efterskole også vedtægter efter de samme retningslinjer, nemlig at IM-repræsentation i bestyrelsen blev formindsket. Her svarede IM også igen med at udelukke den som IM-skole (KD 15/2). »Har IM virkelig råd til« at droppe sine skoler? spurgte KDs leder (16/2, jvf. formandens replik i KD 20/2, jvf. i øvrigt KD 27/2, 5/3). Sidst på året ændrede endnu en Haslev skole vedtægter, således at IMs repræsentant i Haslev Idrætsefterskoles bestyrelse fremover skal vælges af det lokale IM-samfund i stedet for af IMH. Men på trods af det fik denne skole heller ikke lov til at kalde sig en IM-skole.

Disse vedtægtsstridigheder gav anledning til en langt mere principiel strid om skolernes teologiske holdning. Striden brød ud i lys lue efter det årlige fællesmøde for IMH, KFUM & KFUKs fællesbestyrelse og formænd og forstandere for de fælles skoler.

Allerede inden dette skolemøde, havde der været en art erklæringskrig mellem parterne. Det begyndte med, at Langagergaard udtalte sig til bladet Udfordringen den 30/8, med en henvisning til, at man havde bibelskolen i Børkop, men at IM mangler et skoletilbud til de unge, som ikke er bogligt mindede. Denne udtalelse får forstander for Rønde højskole Henning Nørhøj til at spørge, om IM vil droppe sine skoler (KD 20/9-90). Dertil siger Langagergaard, at der i hans udtalelser ikke siges noget om, »at IM vil droppe sine skoler, at Henning Nørhøj ikke udtaler sig på de andre IM-højskolars vegne, og at de næppe står bag ham« (KD 21/9-90). Nørhøj opfatter Langagergaards svar som værende udtryk for en utrolig arrogance (KD 22/9-90). Forstanderen for Haslev udvidede højskole, Niels Christian Kobbegaard slog fast, at Langagergaards udtalelse kun kan opfattes som »mistillid til de eksiste-

rende højskoler, der arbejder ud fra IMs formålsparagraf«. »Er al dialog IM og højskolerne imellem ophørt, fordi IMs generalsekretær vil skille fårene fra bukkene og skabe – i generalsekretærens øjne – rene skoler?« spørger han (KD 25/9-90). Vi vil ikke droppe vore skoler, påstår IMs formand. »Men der er skoler, som er ved at skille sig selv ud« (KD 28/9-90). På IMs årsmøde i 1991 sagde han, at KFUM & KFUK fjerner sig fra sin rod i IM, og satser mere og mere på at blive et modstykke til IM med arbejde for alle aldersgrupper (KD 15. og 17/6, jvf. KFUM & KFUKs formand, Harald Nielsen i KD 18/6).

På det fælles skolemøde holdt IMH-medlem, bibelskoleforstander i Børkop, Oluf Paaske et foredrag om bibelsynet, hvor han efter manges opfattelse med IMHs tilslutning yderligere uddybede grøften mellem IM og KFUM & KFUK (således efterskoleforstander Hans Ulrik Gräs i KD 20/11-90) ved at kalde IMs bibelsyn for »det bibelske bibelsyn«. Paaske tog klart afstand fra KFUM & KFUKs bibelsyn, som han kaldte det historisk kritiske. KFUM & KFUKs bibelsyn svarer til det, som højskoleforstander Henning Nørhøj fremlagde i det samme fællesmøde to år tidligere, som KFUM & KFUKs daværende generalsekretær Mogens Nielsen havde karakteriseret som KFUM & KFUKs bibelsyn (Gräs i KD 20/11-90).

IMs generalsekretær holdt derefter et foredrag skåret efter samme læst som Paaskes. Her påpegede han, at det virkelige brændpunkt mellem IM og KFUM & KFUK er bibelsynet. Han betegner det som »manipulation med sandheden at tale om en højredrejning i IM som følge af bibelsynet. Sandheden er i stedet den, at nogle skoler har fraveget deres egne historiske rødder«. Han finder det »ikke overraskende, at nogle skoler, som er tilknyttet både KFUM & KFUK og IM, kan komme i klemme, når de to bevægelser ikke længere er identiske størrelser«. IM kan ikke vedvarende have tillid til skoler, »som kun af navn og ikke af gavn« ønsker at stå på IMs linje. Han slår fast, at »der er en række skoler i skolernes fællesannonce, som intet forhold har til IM, men som i kraft af fællesannoncen bliver opfattet som en IM-skole« (kronik i KD 17/11-90). Man kan fornemme, at der har været en meget livlig debat især om Langagergaards foredrag på mødet. Efterpå viste det sig, at der var stærk uenighed om, hvad der var blevet aftalt. KFUM & KFUKs fællesbestyrelse og flere af repræsentanterne fra skolerne mente, at det var blevet aftalt, at der intet skulle offentliggøres fra mødet, hvor IMH var blevet bedt om på ny at overveje sin indstilling til skolerne. Derfor virkede det som benzin på bålet, da Langagergaards foredrag blev offentliggjort som kronik. »Skal alle i IM ensrettes«, spørger forstander Kurt Andersen for Løgumkloster

Refugium. Han fortsætter: »Hvis ikke IM meget hurtigt fraskriver sig ethvert ansvar for deres generalsekretærs kronik«, opfatter han den som et skræmmebillede, som ingen skole kan leve med (KD 28/11-90). Ungdomsskoleforstander Thorkild Sørensen finder, at den sortering af skoler, som Langagergaard lægger op til, betyder, at IM isolerer sig både skolemæssigt, kirkeligt og folkeligt (KD 5/12-90).

IMs formand står bag sin generalsekretær og fastslår, at det gælder bibelsynet. Men det skal ikke forstås som en mistillidserklæring til skolerne, men som en konstatering (KD 23/11 og 13/12-90). I en analyse af IMs bibelsyn igennem de sidste mange år, fastslår journalist Bent Kragelund, at der næppe nogensinde har været fælles fodslag i IM, men det manglende fodslag er blevet mere og mere udpræget i de sidste 20 år. Han mener, at det skyldes, at IM har været udsat for et stærkt teologisk pres udefra, fra LM, KFS, MF. Han mener også, at det var afgørende, at IMs daværende formand, sp. Kr. Friis i forbindelse med bispevalget i Viborg »forlovede« sig med folkene bag »Kirkens Ja og Nej«. Derved lod han sig binde til kirkens yderste højrefløj (KD 13/12-90, jvf. Lindhardt Jensens replik i KD 15/12-90). Langagergaard konstaterer, at der tilsyneladende gik hul på en betændt byld under drøftelsen på skolemødet, og han fastholder, at der »ikke var antydning af angreb på skolerne« i hans foredrag (KD 29/11-90).

På et møde, hvor 30 IM-skoler var repræsenteret ved deres formænd og forstandere, blev man enige om, at opfordre IMH til besindelse og til at tage formuleringerne i Langagergaards kronik op til grundig overvejelse (KD 4. og 12/12-90).

KFUM & KFUKs 1. formand, højskoleforstander Harald Nielsen, slår fast, at skolerne ifølge lovgivningen »er suverænt frie til selv at formulere sit arbejdssyn og føre det ud i livet«. Desuden beklagede han, at IMH blander skolesyn og bibelsyn sammen. Når IMs formand skriver (KD 21/12-90), »at bibelsynsdebatten forvirrer i steder for at afklare, så er der desværre kun én ting at sige til det: Det er fordi, man selv har forplumret debatten!« (kronikker i KD 11/1, 12/1).

KFUM & KFUK, der skulle have været vært for dette års fælles skolemøde, aflyste det, fordi forudsætningerne for en givende samtale med IM ikke var til stede. Mindst skulle Langagergaards kronik tilbagekaldes i et offentligt referat fra mødet, skriver KFUM & KFUKs fællesbestyrelse i et brev til skolerne (KD 22/4). IMs svar gik ud på, at de så selv ville indbyde til dette møde, fordi KFUM & KFUK med aflysningen havde brudt en aftale (KD 23/4). Højskoleforstander Arne Bechmann, der er formand for årsmødeudvalget i Sammenslutningen af IM- og KFUM- og KFUK-skoler, finder det forståeligt, men bekla-

geligt, at KFUM & KFUK har aflyst skolemødet. Han har ikke noget imod, at IM indbyder til et møde, men han gør det klart, at det i så fald ikke bliver et møde, der er identisk med det aflyste årlige skolemøde (KD 23/4). Den opfattelse fastholder han, selv om IMs tidligere formand, provst John Ørum Jørgensen skriver, at før samarbejdsaftalen fra 1980, holdt IM særskilte møder med forstanderpar. Bechmanns udtalelse gælder kun for den periode, hvor de tre organisationer har holdt mødet på skift (KD 1/7, Ørum Jørgensens kronik i KD 2/5).

Hen på efteråret var der en optøning på vej, idet KFUM & KFUK gav tilsagn om at møde op i det fælles samtaleudvalg. Grunden til tilsagnet var, at IM udsendte en pressemeddelelse, hvor man gav udtryk for, at »IMH gerne vil beklage de konsekvenser, som drøftelsen af (Langagergaards) foredrag har fået – men det var helt imod vore intentioner«. Når IM offentligt udsender denne beklagelse, møder vi op til det indkaldte møde, siger KFUM & KFUKs l. formand, Harald Nielsen (KD 9/10). De første udtalelser fra mødet lød, at det havde været positivt, men hvad der kom ud af det, var op til de enkelte repræsentanter for organisationerne at afgøre (KD 11/10). Den positive stemning varede dog ikke længere end til næste dag. For da udsendte IM en indbydelse til det årlige skolemøde i november med baggrund i KFUM & KFUKs indtræden i samtaleudvalget. Videre siges det, at KFUM & KFUK ikke ønskede at deltage i dette skolemøde, førend generalsekretær Langagergaards kronik var tilbagekaldt. Og man fortsætter: »Dette ønske har IMH ikke kunne imødekomme, idet vi fremdeles står inde for de fremførte synspunkter«. Dette fik KFUM & KFUKs forretningsudvalg og generalsekretær Allan Ploug Sørensen til at udtale, at »IM har haft skjulte hensigter, hvorfor vore mandater i udvalget er blevet misbrugt. Der er altså ikke tale om en imødekommenhed fra IMs side« (KD 12/10). Dermed var KFUM & KFUK og IM kommet ud i et åbent opgør. IMs formand og generalsekretær udtrykte undren over den »negative holdning til IMs udstrakte hånd til samarbejde, dialog og positivt samspil omkring vore skoler« (KD 16/10). »Det, der støder os, er, at IM ikke har fortrudt noget som helst. Tværtimod er IMs pressemeddelelse en stor retfærdiggørelse af egne handlinger« (KD 16/10, 18/10).

Nogle få dage senere drog KFUM & KFUKs fællesbestyrelse den konklusion, at der måtte ske et definitivt brud med IM på landsplan. I redegørelsen, der blev sendt ud til kredsbestyrelser og repræsentanter i skolebestyrelser redegøres der for bruddets baggrund, og der konkluderes: »Nu ønsker vi ikke mere at lade os misbruge og drive rundt med af IMH«. Man tilkendegiver, at det sidste års debat har været opsliden-

de, men nu er debatten afsluttet, »idet vi ikke længere deltager i den, uanset hvad IMH måtte føre i marken mod os« (KD 27/11). Langagergaard mener, »at beslutningen er en naturlig konsekvens af, at KFUM & KFUK for 13 år siden valgte at gå sine egne veje«. Men derfra og til at drage den konsekvens at afbryde enhver samtale og dialog er et meget alvorligt skridt«, mener han (KD 28/11, jvf. KDs leder 27/11).

Palæstinensersagen

Efter højmessens søndag den 1/9 søgte en gruppe på 50 statsløse palæstinensere asyl i Enghave kirke på Vesterbro i København, fordi de frygtede umiddelbar udvisning til Libanon, førend ombudsmanden havde nået at behandle deres appelsag. Grunden til deres handling var, at de ved udvisning frygtede for deres liv. Sp Gunner Bach Pedersen oplyste, at palæstinenserne havde kontaktet præsterne, inden de dukkede op ved højmessens for at få at vide, hvordan man fra Enghave kirkes side ville modtage dem (KD 2/9). Senere bakkede menighedsrådet præsternes aktion op (KD 4/9). KM udtalte: »Man kan ikke undgå situationer, hvor kirkens forpligtelse til at hjælpe mennesker i nød støder sammen med lovgivningen. Men palæstinenserens ophold i et kirkerum i Enghave sogn løser ikke deres problem, og opholdet kan ikke fortsætte ret længe« (KD 5/9). To af kirkens præster søgte sammen med talsmænd for palæstinenserne og repræsentanter for Landsforeningen af Danske Flygtningevenner foretræde for folketingets retsudvalg for at tale de udvistes sag. Samtidig gav provst Jørgen Jessen og biskop Ole Bertelsen præsterne ved Enghave kirke opbakning til fortsat at give asyl i kirken KD (6/9). Opholdet i Enghave kirke kom kun til at vare en uge, hvorefter palæstinenserne blev flyttet til Blågårdskirke, hvor de opholdt sig i månedssvis.

Hidtil havde de kirkelige aspekter i sagen været overskygget af det politiske indhold. Men der skete en ændring, da 70 gejstlige underskrev en anmodning til justitsminister Hans Engell, om at give palæstinenserne humanitær opholdstilladelse. Blandt underskriverne var biskopperne: Ole Bertelsen, Bertil Wiberg og Georg S. Geil (KD 9/9, navnene på alle underskriverne er opført i Tidehverv 166, jvf. 185f.). Meget hurtigt kom der en modadresse med 33 underskrivere fra kredsen omkring Tidehverv og de højkirkelige. Heri skrev man bl.a.: »Næstekærlighed er evangeliets fordring til den enkelte i forhold til den enkelte og ikke et politisk-humanitært program« (Tidehverv 167, jvf. KDs leder 11/9 og DKt 291). En af underskriverne, sp Johs. H. Christensen udtalte: »Her er ikke tale om forkomne personer i nød, men om præster, der har organiseret sig for at give et politisk signal« (KD 10/9). Geil afviste,

at de »70 har etableret sig som en stat i staten«, at de 70 »af så forskellig kirkelig observans, som tilfældet er, skulle danne en kirkelig klike. Og de har heller ingen politiske synspunkter, der skal fremmes« (KD 10/9). En af de 70, sp Anders Gadegaard afviser påstandene i »de 33 præsters forfærdelige brev« (KD 13/9). Formanden for den højkirkelige bevægelse FKF, sp Poul Exner, tog afstand fra sine 33 kollegers henvendelse til justitsministeren (KD 13/9). Den højkirkelige sp Hans Olav Okkels blødgjorde sin underskift, idet han ikke for enhver pris ønskede palæstinenserne udvist (KD 25/9). Striden mellem de to grupper præster er lige efter bogen, udtalte KM (KD 11/9). Senere blev landets præster opfordret til at holde specielle forbønsgudstjenester for palæstinenserne, samtidig med, at yderligere 600 præster og biskopper fra folkekirken og frikirkerne støttede de 70's henvendelse (KD 14/9).

Den 11/9 blev en høring om palæstinenserne afholdt i selve kirkerummet i Blågårds kirke (KD 11/9). Det faktum, at der fandt en politisk drøftelse sted foran alteret med panel bestående af politikere, advokater, repræsentanter fra flygtningenævnet og Dansk Flygtningehjælp, kalder KD en usædvanlig begivenhed (KD 12/9). KM udtalte efter et samråd i folketingets retsudvalg, at han ikke var klar over, om arrangementet i Blågårds kirke lå indenfor, hvad loven tillader (KD 20/9). Fremskridtspartiets leder Pia Kjærsgaard klagede til biskop Bertelsen over misbruget, fordi hun ikke var tilfreds med KMs svar i retsudvalget (KD 21/9). Senere klagede sp Søren Krarup også over forholdene i kirken og opfordrede biskop Bertelsen til »øjeblikkeligt at standse »ulovlighederne« og drage de ansvarlige præster til ansvar. Vil De ikke gøres Deres pligt, må De tage Deres afsked«. Bertelsen afviste Krarups klagepunkter som noget rent sludder og gjorde opmærksom på, at han følger situationen meget nøje (KD 24. og 25/9). I sit svar til Pia Kjærsgaard skriver biskoppen, at han finder, »at et møde af denne karakter, omend det er et vigtigt led i varetagelsen af flygtningenes særlige situation, ikke burde have været henlagt til kirkerummet. Forholdet er påtalt« (KD og Pol 1/10).

Søren Krarup kan afsløre, at alle bladredaktioner fredag den 13/9 modtog et Ritzau-telegram, der handlede om palæstinenserens ophold i de københavnske kirker. Telegrammet oplyste, »at der var tale om en længe planlagt aktion. Det var en gruppe, der kalder sig »Anti-imperialistisk aktionsgruppe«, som stod bag, bestående af BZ-erne, folk fra fællesinitiativet mod racisme og fra Palæstinakampagnen – alle sammen professionelle venstre-ekstremister. Disse hårdkogte politiske typer havde arrangeret det hele måneder i forvejen, havde organiseret palæstinenserne, havde truffet aftale med præsterne ved Enghave og Blå-

gårds kirke«. Krarup finder det meget sigende, at Ritzau-telegrammet er blevet fortiet af alle aviser på nær JyPo (BeT 18/9, jvf. medlem af menighedsrådet ved Enghave kirke, Jørgen Kreiner-Møller i BeT 23/9), der dog først havde bragt oplysningen (JyPo 15/9), efter at en præst havde gjort redaktionen opmærksom på dets eksistens (Tidehverv 154). De involverede præster afviste, at de skulle være ofre for en sammensværgelse (KD og BeT 20/9).

Politiken kan oplyse, at flygtningesagen har betydet en flugt fra folkekirken i Københavnsområdet på op til 600 medlemmer i de sidste 14 dage af september. Medlemmerne melder sig ud i protest imod den politisering af folkekirken, som palæstinensersagen har betydet (Pol 1/10). KD foretager en rundspørge til kordegne i Københavnsområdet og kommer til det resultat, at sandheden er, at der i hele september kun har været 368 udmeldelser og lederen kalder Pol's historie for »fjeren og hønsene« (3/10).

Palæstinenserne ophold i Blågårds kirke varede ved et godt stykke ind i det nye år og sluttede først efter 154 dage i slutningen af januar måned, da et folketingsflertal tilkendegav, at de ville vedtage en særlov, der ville give palæstinenserne opholdstilladelse af humanitære årsager (KD 31/1 og 1/2-92). Forinden havde præster og menighedsråd i Københavns stift med biskoppens anbefaling fået en opfordring til at samle ind i kirkerne juleaften til palæstinenserne ophold i Blågårds kirke (KD 20/12).